

Los a sázka

Michal Horáček

S ilustracemi Pavla Reisenauera
vydala Fortuna, a. s.

© Michal Horáček, 2000

Illustrations © Pavel Reisenauer, 2000

Předmětem každé hazardní hry je událost, jejíž výsledek je v okamžiku uzavření sázky z pohledu všech zúčastněných stran nejistý. Hráči, jejichž vstup do hry je záležitostí jejich svobodného rozhodnutí, se ovšem současně spoléhají i na to, co chtějí mít za jisté: že čas, podobný porodní bábě, zrodí v budoucnu skutečnost zřejmou všem a všemi jako skutečnost přijatelnou. Takto zrozená skutečnost (a je vpravdě zrozená, neboť zrodit se může jen to, co bylo počato a co zráló, a tedy žilo, jen to bylo nezrozeno, a tedy skryto) jejich sázku rozsoudí, přičemž zmíněnému soudu je nutné se podřídit.

Už to málo, co tu bylo řečeno, očividně navozuje množství problémů. Jak se například postarat o to, aby budoucí výsledek předmětné události byl v okamžiku uzavření sázky stejně, či aspoň srovnatelně, ne-jistý z pohledu opravdu všech zúčastněných? A jak docílit, aby to, co je předmětem sázky, bylo opravdu zřejmé všem a všemi přijatelné?; neplatí snad o povaze jakékoli věci, že se člověku jeví jen v pomíjivých formách a úkazech, že nikdy není vyjevena celá? A bude-li i přesto přijatelná všemi, bude opravdu i přijata ve chvíli účtování, kdy podle předem uzavřené dohody mají být jedni postiženi a druzí odměněni? Jinými slovy: je tedy vůbec možné čirou hazardní hru, beze zbytku naplňující svou vlastní definici (opírající se o současnou přítomnost nejistoty výsledku, svobodného rozhodování, pravidel a jejich vynutitelnosti), v lidském světě provozovat? A není-li, v čem pak spočívá její nevykořenitelná životaschopnost? Jaká je to úloha, již hraje ve světě, jehož charakteristickou, napříč prostorem i časem procházející součástí je od nepaměti a kde se lze vsadit o cokoli, že takovou i navěky věků zůstane, neboť, řečeno s Finkem, je „fenomémem lidské existence stejně

původním, jako je smrtelnost, práce a boj“¹? A co víc: není snad vposledku možné učinit závěr, že hazardním hráčem, dennodenně uzavírajícím své tu směšné, tu doslova strašlivě významné sázky na události předem nejistého výsledku je – ať chce či nechce – každý člověk, že vlastním výměrem jeho životní pouti není nic jiného než právě hazardní hra?

Takové jsou některé z otázek, o nichž chce pojednat tato úvaha. Hazardéra přitom potěší, že cesta do hlubin říše hazardní hry je navzdory vší starobylosti, významu a atraktivitě tohoto fenoménu putováním takřka bez mapy.

Literatura tu sice nabízí přehojný počet svazků, dělí se však téměř výhradně do dvou kategorií: první vidí hazardní hru jako zločinnou záležitost, dokonce jako sám zločin. Přinejlepším se tu tvrdí aspoň to, že hazardní hra zločin rodí a zločince financuje. Druhá kategorie nahlíží hazardní hru jako chorobu, úchylku, slabinu charakteru a často ji vykresluje způsobem, který se má jevit jako zábavný nebo pitoreskní. Ani v takovém případě však nebývá opominut odkaz na temný spodní proud: na finanční zruinování jednotlivce či jeho nebohé ženy, rodiny, rodinné firmy, na destrukci osobnosti a na beznadějnou, nevyléčitelnou posedlost. V přístupu obou kategorií spadá hazardní hráč někam mezi zločince a budižkničemu a archetypální postava, v našich podmínkách řekněme náměstkyně Ministerstva práce a sociálních věcí (česká obdoba amerického kazatele, regionálního refor-

---

¹ Eugen Fink, *Hra jako symbol světa*, Český spisovatel, Praha, 1993. (Citováno z předmluvy Miroslava Petříčka jr.)

mátora a mravokárce) je hotova prohlašovat v televizních debatách, že hazardér má něco z obou typů.

Erudovanějším autorům obvykle neunikne, že hazardní hra provází lidstvo déle než pes nebo oheň; obvykle však přiznávají, že takové zjištění je pro ně svrchovaně překvapivé.² Také oni vesměs považují sklony k hazardní hře za politováníhodné; výjimku netvoří ani Cailloisovy *Hry a lidé*³, byť překladatelka Nina Vangeli přímo na přebalu knihy tvrdí, že v této práci je „zcela nové zejména zpracování tematiky hazardních her“. Caillois však hraje na nejstarší z not: „je mnohem obtížnější odhalit kulturně stimulující momenty u hazardních her než u her soutěživých. A přece jejich vliv není o nic méně významný, přestože je hodnotíme jako neblahé⁴ (neboť), jsou výsměchem práci (...) vyjadřují přemrštěné, člověku nepřiměřené nároky, které se, jednou vydrážděny, nedají léčit – hrozivý a neblahý sklon, jehož svody je důležité neutralizovat (...) činí člověka neschopným jasnozřivě odhalit vztahy mezi jevy (...) jsou příležitostí pro čiré plýtvání – časem, energií, vynalézavostí, a často i penězi...“⁵

---

² Propriety hazardních her vynášejí na světlo dne archeologické výzkumy už těch nejstarších kultur; podobně jako výsledky bádání o kulturách lidí kamenného věku, které přežily až (téměř) do našich časů. Například vynikající britský psycholog John Cohen, čerpající z materiálů Výboru americké etnologie, konstatuje ve svém díle *Chance, Skill and Luck* (Penguin Books, New York, USA, 1960), že američtí Indiáni byli vášnivými hazardními hráči; tyto sklony ovšem i on řadí mezi jejich slabiny.

³ R. Caillois, *Hry a lidé*, Studio Ypsilon, Praha, 1999.

⁴ Ibid, str. 27. Podtrhl autor.

⁵ Ibid, str. 27, 73, 96, 161 a jinde. (Dodatek s titulem *Důležitost hazardních her*.)

Nalézt hazardní hráče, kteří prohráli mnoho (i mnohem víc, než si mohli dovolit), je nepochybně snadné. Příliš obtížné není ani nalézt ty, kteří si způsobili – v oblasti financí, ale i v Cailloisem zmiňovaných oblastech vynaloženého času či energie – vážné újmy. Avšak prohlášení, že hazardní hra způsobuje lidem újmy, nemá o nic větší hodnotu než konstatování, že značné škody způsobuje voda, oheň, vítr, vegetace, láska nebo železniční doprava. V mnoha případech došlo k politováníhodným škodám i v důsledku požívání teplé třešňové bublaniny, výstupu na památnou horu, pití vína či studia filozofie. Podobně je jisté, že hazardní hra nejednou neunikla pozornosti či přímé účasti organizovaného, ale i velmi neorganizovaného zločinu. Té však neuniklo ani, dejme tomu, rytectví. Lze jej využít při padělání bankovek; žádná náměstkyně MPSV však nebude plédovat za jeho zrušení, neboť tuší, že filatelisté, milovníci grafických děl a příznivci těch bankovek, které vysílá do oběhu Státní banka, by se jí vysmáli. A chorobná závislost na hře? Existuje, dokonce má odbornou psychiatrickou diagnózu (pod tlakem angličtiny se teď v českých zemích nazývá *gamblerství*, přičemž ovšem není onen tlak natolik značný, aby ponechal „b“ při výslovnosti tiché, tak jak to angličtina předepisuje). Chorobná závislost – a je-li vskutku chorobná, pak nejednou s drastickými následky – však může existovat takřka na čemkoli: od spodního prádla žen jiných mužů přes černé pivo po uvádění výsledků studia vědeckého komunismu do praxe.

Vytčeným cílem této eseje, jak lze nyní již snadno uhodnout, není rozmnožení úvah o hazardní hře v žádné z obou zmíněných kategorií; když nic jiného, jsou i tak dost početné. Naopak, je jím obecné posouzení fenoménu

hazardní hry a také poukázání na její etické i morální hodnoty, jež si zaslouhují respekt. Za pole svého zkoumání si zvolíme dvě základní a přitom zásadně odlišné herní disciplíny, jmenovitě Los a Sázku.

Zákonnému provozování hazardních her poskytuje v České republice právní rámec zákon, přijatý Českou národní radou dne 17. května 1990 pod číslem 202. Za dramatických zvratů svého osudu, jejichž popis pohříchu nemůže být součástí této eseje, byl Poslaneckou sněmovnou Parlamentu České republiky několikrát novelizován (vrácen Senátem, vetován prezidentem republiky, znovu přijat kvalifikovanou většinou poslanců Poslanecké sněmovny atd.), měněn, doplňován i rozebírán v tisku jak odborníky, tak laiky. Svě podivuhodné jméno si však podržel. Jmenuje se takto: ***O loteriích a jiných podobných hrách***. Hodné podivu je to, že ve svých paragrafech upravuje na jedné straně loterie, na druhé pak hry, které jsou jim zásadně nepodobné, a dokonce jsou vůči loteriím svými principy přímo protikladné.

Dříve, než se tomuto principiálnímu protikladu budeme zevrubněji věnovat, uveďme jej příkladem: na prostorném náměstí či rozlehlé pláni shromáždí se milion občanů. Vedeni sdílenou ideou a silným přáním uskutečnit ji, vykřiknou shromáždění hlasem velikým „Nechť žije svoboda!“ A věru, po takové demonstraci lidské vůle padá vláda, hrouť se režim, běh událostí se mění a od onoho okamžiku již nic nemůže být tak, jak bývalo dříve. Avšak zvolají-li přítomní, se stejným zápalem a stejně silně, „Nechť je dnes v loterii taženo číslo 23!“, stane se toto:

Nic.

Oba pohyblivé obrazy jsou na první pohled rozdílné už tím, že zatímco první se děje zřídka, ale přece, druhý nebyl dosud zaznamenán. Je to proto, že správa věcí lidských (například podoba státního zřízení) nachází se koneckonců v lidských rukou a lze ji lidskými silami ovlivňovat, zatímco rozhodnutí o tom, které číslo bude vylosováno, náleží výhradně silám radikálně jiným. Bible to shrnuje prostince: „Los se vytahuje ze záňadří, ale každé rozhodnutí je od Hospodina“.⁶ První obraz je charakteristický pro sázku, druhý pro los – očividně jsou zásadně nesmiřitelné.

---

⁶ Bible, Kniha Přísloví 16:33, Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad.

Los

Už v nejstarší vrstvě češtiny je doložen vedle slovanského „hřebí“ (dnes je z něj slovenský „žreb“) vpravdě mezinárodní výraz „los“ jako ozvuk naší sounáležitosti s Evropou; přišel k nám – snad oklikou přes polštinu – ze staré hornoněmčiny.⁷ Neoznačoval ovšem, tak jako dnes, cenu, stvrzující tomu, kdo si ji zakoupil, účast v loterijní hře, nýbrž především životní úděl, osud, sudbu. Tento význam pojmu „los“, odpovídající řeckému pojmu „moira“, stál v češtině na prvním místě ještě poměrně nedávno: „Nedůvěra Hanušova v sama sebe a víra v tvrdý los, jenž mu padl, podržely vrch“, píše Alois Vojtěch Šmilovský, zatímco Havlíček konstatuje: „Nesnesitelný los jest pro pravého muže litovánu býti.“ A Petr Bezruč volá (ostatně ne bezdůvodně): „Lid neslyší? – Los věstců od staletí!“

Všechny tři citáty jsou pro nás zajímavé už jen proto, že Šmilovského Hanuše, Havlíčkova pravého muže i Bezručovy věstce pojí to, co se jeví být – a to radikálně a nezměnitelně – mimo jejich dosah. Je to jejich úděl, proti němuž nepořídí člověk ničeho; nese tu (vesměs krušnou) sudbu od kolébky, případně ještě dříve, než se narodil, dokonce

---

⁷ Viz Etymologický slovník jazyka českého (redakce prof. dr. Vladimír Šmilauer, Dr. Sc; vydala Academia, Praha, 1968).

ještě než byl počat – vždyť takový věstec má svůj los „od staletí“. Věřu, jak výmluvně píše Rádl,⁸ za „los“ se „pokládaly příroda, nemoc, vlastnosti těla i ducha, zákony, zvyky společenské, zřízení kmenová, rasová, církevní, státní. Ustanovoval vlády, dával lidem svobodu i otroctví, ustanovoval kasty, církve, národy, státy, a běda tomu, kdo by se opovážil vzepříti se jeho všemohoucí vůli!... Odevzdanost v osud je nejtypičtější vlastností mythického stavu myslí... Neboj se, člověče! Není osudu! To byl největší objev filosofie.“

Mytický stav, byť v rozličných časech dočasně oslaben vpádem toho nemytického, ovšem trvá a zdráháme se odsoudit jej s Rádlovou vervou a hlavně po všech stránkách. Koncept „losu“ jako údělu je v lidské myslí silný; přelévá se následně i do konceptu losu jako *nástroje* tohoto údělu. A tak Los losuje prostřednictvím losu – vyhledělí trosečníci připraví sadu stejně dlouhých dřívěk; jen jedno je kratší. Kdo si je vytáhne, bude ostatními sněden. Není to nic osobního, nebude přece vybrán svými spolutripiteli, nýbrž neosobní mocí vyšší. K té se všichni obracejí s žádostí o fatální rozhodnutí a ona rozhoduje ze svého úradku, který je jak nevyzpytatelný, tak zcela spravedlivý. Jaká úleva pro bytostně nespravedlivého a zhusta až příliš vyzpytatelného člověka! Svému Losu, losem zprostředkovanému, je ovšem nutné se naprosto podřídit – i když to znamená smrt z rukou vlastních přátel a možná zejména tehdy.

Nelze patrně úplně vyloučit, že mnemotechnické recitace (honosný výraz pro dětská rozpočítadla) nejsou než

---

⁸ Emanuel Rádl, Dějiny filosofie, díl I, Jan Laichter, Praha, 1932, str. 41–42.

„Los se vytahuje ze záňadrí, ale každé rozhodnutí je od Hospodina“.

v nevědomí uložený odlesk závratně hrůzných okamžiků, během nichž bylo nutné vybrat božstvům smírnou oběť; přinejmenším nejedna myšlenková škola (Bachofen a jeho žáci, Carrington Bolton, Jean Giraudoux, et al) tak uvažuje. Vezmeme-li v potaz, že „historie nestuduje pouze věcná fakta a instituce, pravým předmětem jejího zkoumání je lidská duše“⁹, odříkejme si *zkusmo*, dejme tomu, ono důvěrně známé: *Pražská brána otevřená / Kdo do ní vejde / tomu hlava sejde / Ať je to ten nebo ten / praštíme ho koštětem*. Zjistíme, že aspoň v citlivější duši zatrne při onom *tomu hlava sejde*. Rozpočítadlo je totiž svého druhu losem – prst rozpočítavajícího ukazuje postupně na každého se shromážděných, kolem dokola, jak to velí posloupnost slabik. Jejich počet je značný zcela záměrně; mezi prepubertálními školáky takřka zamezuje dosažení jiného než náhodného výsledku. A právě toho musí být dosaženo, protože nejpodstatnější na celé říkance je předsevzetí *ať je to ten nebo ten*. Kdyby toho, jemuž „hlava sejde“ vybírali ostatní, byl by k usmíření božstva nabídnut nepochybně František, který šilhá a ještě žaluje. Takto však může poslední slabika a tím i ortel padnout na Marušku, která je hezká, dělí se o své bonbony a méně nadaným spolužákům napovídá... Ale co se dá dělat? Nic, los je los.

Docenit význam konceptu Losu a losu jako jeho nástroje pro formování a vývoj nejrozličnějších lidských kultur je téměř nemožné (Huizinga ve svém zásadním díle *Homo ludens* jde dokonce tak daleko, že stanovuje tezi: „Kultu-

---

⁹ Námět Fustela de Coulanges z *Antické obce*. Z díla citováno i dále.

ra se vyvíjí ze hry”.¹⁰ (Dodáváme, že los je nepochybně hrou par excellence). Nám nezbyvá než tento časoprostor jen přelétnout... Na trhaném filmu dějinné paměti spatřujeme velebněze vybírat ze dvou beranů jednoho k oběti pomocí losu; novozákonní lumpové, chtiví šatu Kristova, metají o něj los... a žádné bystřejší dítě se nediví, že princezna hledá budoucího chotě tak, že do nádvoří plného princů vhodí jablko v dobré víře, že se dokutálí k tomu pravému – proč se spoléhat na šalbu vlastních smyslů, když mnohem jasnozřivěji může právě v tak důležité záležitosti pomoci vyšší moc? A tato víra není zklamána, protože už po staletí se to jablíčko kutálí rovnou k Bajajovi...¹¹ Los skutečně není součástí „fikce, doprovázené specifickým vědomím alternativní reality nebo neskrývané iluze ve vztahu k běžnému životu“, ani hrou, jež „nevytváří žádné nové prvky a která vyúsťuje v situaci identickou, jako byla na počátku hry“, jak se mylně domnívá Caillois¹² (a staví na tom své pošetilé definice her). Naopak – hra obecně a los zejména vytváří situace neodvolatelně nové, a nadto právě v těch oblastech, které se té které kultuře a civilizaci jeví jako nejvýznamnější.

Není aktu významnějšího než založení nového města, zejména, má-li být věčným (a takovou ambici chová každý zakladatel). Jak by si nějaký smrtelník mohl myslet, že na to stačí jeho skromné síly? I Romulus, zakladatel města věru velmi trvalého, nezkoumá polohu z hlediska strategického (blízkost či absence bažin, návrší, řek atd.),

---

¹⁰ J. Huizinga, *Homo ludens*, Praha, 1971, str. 33.

¹¹ Božena Němcová, *Princ Bajaja, Pohádky*, Praha, 1940.

¹² *Hry a lidé*, citováno výše, str. 31.

nýbrž obrací se o pomoc k bohům. Ti na požádání svou vůli vyjeví. A to pomocí svérázného losu – letu ptáků. Ptáci obvykle létají, kam se jim zachce; nikoli však v osudovém okamžiku losování. Tehdy totiž, podobni míčkům, vkládaným do osudí, míří tam, kam jim nevelí letět vlastní touha, ba ani (což je nejdůležitější) přání člověka, nýbrž pouze vyšší moc. V případě Říma, jak notoricky známo, přímo na Palatin. A kdyby se zakladatel nerozhodl pro ptáky? Fustel de Coulanges nám napovídá: „Kdyby byl Romulus Samnita, následoval by posvátné zvíře, vlka nebo žlunu zelenou...“¹³ Co na tom sejde? Hlavně že vyšší moc byla požádána o pomoc a že ji poskytla; v losování institucionalizované loterie je také vedlejší, zda jsou vkládány míčky do osudí či papírky do urny.

A když je město zdárně založeno, co je jeho nejvýznamnějším místem? V řecké obci prytaneum, sídlo ochranných bohů. Zde se každodenně musí konzumovat posvátné jídlo; občané, usazení kolem ohniště, nabývají po příslušnou dobu kněžskou hodnost – pro tuto nejodpovědnější z činností vybírání byli na základě tahu bílé fazole, nalézající se mezi tmavými. Tedy losem; *klérós, tó kyamó lachein*. Devět nejvyšších představitelů Athén, *archontů*, bylo nalézáno přinejmenším v aristokratické době právě tak: „V očích starých souhlas lidí nedostačoval k ustavení vůdce obce“¹⁴, píše Fustel de Coulanges a cituje Platónovy Zákony: „O muži, kterého vybral los, říkáme, že je božstvu milý a shledáváme spravedlivé, aby rozkazoval.“ Konsta-

---

¹³ Fustel de Coulanges, *Antická obec*, str. 133. SOFIS, Praha 1998, str. 183.

¹⁴ *Ibid.*

tuje dále, že „Athénané – stejně jako mnohé jiné řecké národy – nešli lepší volbu než losem“.¹⁵ Podobně se prostřednictvím losu ještě ve středověku zaplňují zákonodárné sbory italského přístavu Janova...

Avšak nejen řecká, nýbrž i hebrejská tradice se ve chvílích nejzávažnějších rozhodnutí obrací právě k losu. Ve Starém zákoně Hospodin nabádá Mojžíše, člověka spravedlivého, nicméně jen člověka, který nemůže být beze zbytku prost sympatií a antipatií, aby spočítal lid izraelský a zemi rozděлил losem.¹⁶ V Novém zákoně stojí apoštolové před situací, kdy Jidáš, „oběsiv se, rozpukl se ve dvě, i vykydla všecka střeva jeho“.¹⁷ Bylo nutné nahradit nehodného apoštola novým, a to očividně z těch, kteří mezi nimi „bývali po všechen čas, v němž přebýval mezi nimi Pán Ježíš“. Jak ale volbu tak zásadního významu uskutečnit? Poslyšme Písmo: „Tedy postavili dva, Josefa, kterýž sloužil Barsabáš, kterýž měl příjmi Justus, a Matěje. A modléce se, řekli: Ty, Pane, všech srdcí zpytateli, ukaž, kterého jsi vyvolil z těchto dvou. Aby přijal los přísluhování tohoto a apoštolství, z něhož vypadl Jidáš, aby odšel na místo své. I dali jim losy. Spadl pak los na Matěje, i připomen jest ze společného snešení k jedenácti apoštolům.“¹⁸

¹⁵ Ibid, podtrhl autor.

¹⁶ Čtvrtá kniha Mojžíšova, 26:55–56. Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, vydalo Biblické dílo Ekumenické rady církví v ČSR v Ústředním církevním nakladatelství v Praze, 1979. Podtrhl autor.

¹⁷ Bible Svatá, *Skutkové svatých apoštolů*, 1:18, podle posledního vydání kralického z roku 1613, vydala Česká biblická společnost, 1991.

¹⁸ Ibid, 1: 23–26. Podtrhl autor.

Na novozákonním příkladě nás zaujme, že zpytatel všech srdcí vyvoluje a současně, že nový apoštol je přijat „ze společného snešení“. Právě takové bylo jest založení losu..., které trvá! Vůbec totiž není třeba nořit se výhradně do světa legendárního, biblického, antického, či až do příslovečného šera dávných věků – v relativním jasu toho svého spatřujeme mezi funkcemi osobních počítačů, jež mytickým stavům myslí zpravidla nepodléhají, také tu, která velí: *Randomize!*, Proved' náhodný výběr! A za klávesnicemi těchto počítačů vidíme i současné Američany, které lze charakterizovat jako pospolitost lidí, kteří losují nejen často, ale, podobni princezně z pohádky o Bajajovi, občanům athénským či apoštolům, hlavně *o to nejdůležitější*: losem vybírají ze svých synů ty, kteří narukují k armádě a odejdou bojovat na život a na smrt; o životě a smrti rozhoduje i velká porota, složená ze sobě rovných občanů, vybraných losem; váží-li si Američan něčeho nade vše, pak svého amerického občanství – je ochoten poskytnout je i jiným, protože však možnosti jsou omezené a počet zájemců takřka neomezený, sahá v přímém televizním přenosu a za velké ceremonie každoročně opět k losu. Možná je sklon odevzdávat rozhodnutí o tom podstatném do rukou toho jedině nestranného jen praktickým naplněním prosté věty, již si můžeme přečíst na každé dolarové bankovce: *In God We Trust*, Věříme v Boha. A naprostá absence zmíněného principu rozhodování ve všech totalitních režimech, včetně toho komunistického, naopak říká: věříme ve Stranu (v Učení, Vůdce), to ona a jen ona může a musí rozhodovat o všem, neboť nad ní ničeho není.

V uvedené souvislosti musíme na tomto místě učinit malý úkrok stranou a konstatovat, že lidská víra ve spra-

vedlnost a význam losu vskutku nabyla vrchu nad mnoha jinými věrami. Výmluvně to ukazuje příběh instituce zvané *handicap*.

Anglické gentlemany sice v 17. století lákaly dostihy dvou koní, vyslaných majiteli do vzájemného souboje (*match*) za účelem zjištění, který z nich je na dané trati rychlejší, ale jen do určité míry; o dostihových kvalitách každého z obou zvířat se obvykle vědělo dost na to, aby vítěz mohl být odhadnut předem, a to s nemalou pravděpodobností. To, že kůň A je za předpokladu stejné zátěže na hřbetě lepší než kůň B, je sice možná zajímavé, ale zajisté nikoli vzrušující. Borges, který má k tématu losu věru co říct, představuje vypravěče své proslulé povídky *Loterie v Babylonu*¹⁹ hrdě pronášenými slovy: „Poznal jsem nejistotu – něco, co vám Řekům je zcela neznámé“ – a skutečně, Řeky²⁰ ukutý kauzální řetězec příčin a následků nám přináší sice rozvoj techniky, avšak při své vyzpytatelnosti, která jej podmiňuje, vposledku nudí.

Právě z tohoto důvodu (a zajisté nikoli náhodou zrovna v době převratu, kdy rodokmeny, zděděná privilegia a koncept „miláčků bohů“ prožívaly stejný pád jako hlava monarchova z popravicího špalku) se zrodil handicap, novotvar z původního spojení anglických slov *hand-in-cap*, doslova „ruka v čepici“. Pokud možno nestranná

¹⁹ Jorge Luis Borges, *Artefakty*, Odeon, Praha, 1969.

²⁰ od Aristotela; jeho chirurgicky přesná myšlenková práce s pojmy v *Metafyzikách* je uvozena proslulým požadavkem *epistémé tón protón archón kai aitión theoretiké*, tedy výzvou k nahlížení „prvotních důvodů a příčin“ (Met. A 2, 982b 9 n.); je nutné zdůraznit, že před ním není „příčina“ zdaleka chápána tak úzce.

ruka tehdy zatápala v pokrývce hlavy a vylovila lístek, který každému ze soupeřů předepisoval jinou zátěž. To bylo sice vskutku novátorské, ale ještě nikoli dokonalé; snadno se mohlo stát, že lepšímu koni předepsal los ještě výhodu, tedy zátěž nižší, než měl nést kuň slabší – veškeré vzrušení proto nejednou vzplálo pouze v okamžiku losování a samotný dostih už se nemusel ani konat. Avšak brzy poté, co přitažlivost tohoto způsobu losování pomínila, došlo k nalezení principu, který ustavuje pojem „handicapu“ ve většině světových jazyků dodnes. Je to princip, že šance slabších soutěžících jsou zlepšovány výhodnějšími výchozími podmínkami tak, aby se rovnaly šancím těch silnějších. U dostihových koní se používá různých zátěží, vkládaných ve formě olovených destiček do zvláštních kapes u sedla; na základě dlouholetého pozorování byl ustaven precizní systém, který kvality jednotlivých koní dokáže poměrně účinně vyrovnat. (Ve světě turfu se o toto vyrovnávání stará dobře placený člověk s titulem handicaper; jeho práce je jednak odborně náročná, jednak poněkud depresivní, neboť takřikajíc komunistickým ideálem tu je, aby všichni startující doběhli do cíle současně, což se daří jen velmi zřídka). Zrodem handicapu se dějiny i smysl dostihového sportu jakoby rozštěpily: na jedné straně šel „řeckou“ cestou a sloužil jako výběr těch nejlepších, kteří pak byli používáni k dalšímu chovu a neustálému zlepšování dostihového koně – to v dostizích, kde se kvality jednotlivých startujících ničím nevyrovnávaly; na druhé straně cestou řekněme „babylonskou“, kde se předpokládané kvality naopak co možná předem vyrovnávaly a rozhodnutí ponecháno vyšší moci.²¹ Dodejme, že větší oblibu, ba přímo vášeň, si

i v racionálním světě založeném kdysi Řeky vysloužily u diváků dostihy handicapové²².

Pojem „handicap“ ovšem nastoupil tažení, které jej přivedlo daleko za hranice dostihových závodišť. Demokracie už dávno není chápána jen jako výraz vůle většiny, ale současně i jako ochrana práv menšin. Tyto menšiny (a svým způsobem se aspoň do některé z nich dříve či později zařadí většina lidí) – například děti, starci, chodci, paraplegici, svobodné matky, přesporní, homosexuální, příliš malí i příliš velcí, rolníci, dyslektici, chudí atd. – požívají v určitých situacích výhod, které handicapovým způsobem vyrovnávají jejich nevýhody při životě (jehož křestním jménem je Soutěž) v rámci společnosti. Jakoby moderní demokratická pospolitost, ve spodním proudu myslí naladěna na mytický stav, sdílela následující přesvědčení: podmínky v dostihu lidského života učinme tak rovnými, jak jen to je v lidských silách – a pak všechno odevzdejme silám vyšším, neboť jejich úrady, byť jim nerozumíme, máme za spravedlivé.

Anebo je tomu jinak, dokonce přímo opačně? Tedy tak, že na rozhodnutí vyšších sil netřeba čekat, protože už bylo dávno a neodvolatelně učiněno? Nedochozí snad k onomu

---

²¹ Zde i dále používáme pojmu „vyšší moc“ v dikci legislativní; „vis maior“ je integrální součástí západoevropských právních řádů, opírajících se o tradici práva římského.

²² V Anglii je nejslavnějším překážkovým dostihem Grand National Steeple-chase, známá u nás jako Velká liverpoolská, která je klasickým handicapem, zatímco v Austrálii je bezkonkurenčně nejpopulárnějším dostihem Melbourne Cup; v den jeho konání se u protinožců nepracuje. Také je to handicap.

skutečně rozhodujícím losování už v okamžiku narození, neboť právě tehdy se nejen kůň, nýbrž i člověk staví na tu jedinou významnou startovní čáru – pro dostih svého života? Předstírat, že tato startovní čára je pro každého stejná, je krásným příkladem *pia fraus*: je záhodno to tvrdit, ale ve skutečnosti je to holý nesmysl. Odhlédneme-li od majetku a postavení rodičů a přijmeme-li tezi, že v otevřené, meritokratické společnosti se i chudý synek může vynalézavostí a pílí domoci vynikajícího postavení a vysoké životní úrovně, naprosto nemůžeme odhlédnout právě od oné vynalézavosti a píle, jež jsou nepochybně talentem, vrozenou daností, darem... od koho? Nezkoumejme to nyní, jen uznejme, že los přiřkne jednomu výhru, druhému pak prohru už předem. Obecně je nesnesitelné zvláště to, že vítězů bývá pomálu, prohrávajících nespočetně – jako v každé loterii. A hlas nespočetných bývá silný..., žádá vyrovnání účtů dědičnosti. Kompenzaci mizerného losu, jenž je výsledkem hry tak nehorázně šejdířské, že to „není žádná hra“ – vždyť hru definuje i fakt, že se jí člověk účastní dobrovolně. Každé umělé vyrovnání děje se nicméně na něčí úkor – v tomto případě na úkor těch nadaných, nápaditých a příčinlivých. Těm handicap, podoben Jánošíkovi, mnohé bere – kdyby nic jiného, tak přinejmenším nemalou část plodů jejich práce prostřednictvím progresivních, nejednou zdrcujících daní. Ty se jeví být pokutou za úsilí a za úspěch, dodatečným zdaněním výhry v loterii dědičnosti. Správnost tohoto principu politicky tradičně prosazuje myšlení levicové, jehož protiváhou se deklaruje být usilování pravicové.

Levicový – „babylonský“ princip, jak už výše řečeno, přináší dostihy převelice nevyzpytatelné, pěkné na pohled

U dostihových koní se používá různých zátěží...na základě dlouholetého pozorování byl ustaven precizní systém, který kvality jednotlivých koní dokáže poměrně účinně vyrovnat...

a širokým publikem oblíbené; pravicový – „řecký“ zábavy a překvapení méně, ale zato pokrok, jehož tempo a výsledky berou dech.

Dosti však výletu k handicapu, vraťme se k příběhu samotného losu. Jeho důstojná role došla všeobecného uznání stejně jako skutečnost, že funguje. Proto konstatujeme s jistým podivem, že k jeho institucionalizaci jako podniku, ustaveného za účelem tvorby zisku, došlo až v roce 1530. Loterie byly přitom známy již mnohem dříve – například římscí císaři Augustus a Nero jich používali jako prostředku k rozdělení majetku a otroků během saturnálií, ale v těchto případech organizátor loterie nabízel ze svého, sám určoval, co je předmětem výher, a prostřednictvím loterie hledal jen ty, kteří si „naslepo“ nabízený majetek zasloužili podle mínění na pomoc přivolaných vyšších sil. Loterie tu byla ryzím prostředkem, nikoli cílem. Rázný krok směrem do profánních rovin ovšem učinili v 15. století Burgundané, kteří pocítovali naléhavou nutnost opevnit svá města a neměli na to peníze. Město proto upsalo rozličné cenné předměty a vyzvalo obyvatele, aby si zakoupili místa v množině těch, z jejichž středu budou pomocí losu vybráni jejich noví nabyvatelé. Do dvou nádob pak byly vloženy kartičky: do jedné větší počet prázdných spolu s několika, na něž byla vepsána jména věcí určených pro výhry, do druhé pak stejný počet jmen těch, kteří zaplatili vklad. Ruka panny (neposkvřené a ještě se zavázanýma očima) vytáhla poté vždy jedno jméno z „nádoby jmen“ a zároveň jednu kartičku z „nádoby cen“ – v případě, že tažená kartička byla popsána (*schedula beneficiata*), obdržel ten, jehož jméno vytaženo, příslušnou výhru. Jestliže byla ovšem tažená kar-

tička prázdná (bílá – *bianca, blanche*), neobdržel nic a svůj vklad prohrával.

Princip takového podniku už je loterijní (pozdější loterie podržely často jako vzpomínku na tento mechanismus přízviska *Olla Fortunae, Glückshafen* atd.²³) nicméně vyhovuje spíše dnešnímu pojmu „tombola“²⁴. První skutečnou loterií v moderním slova smyslu se proto stala až ve zmíněném roce 1530 La Lotto de Firenze, která za hotovost nejen prodávala tikety, ale také výhry výhradně v hotovosti vyplácela. Její úspěch byl tak fenomenální, že v prostředí rodícího se kapitalismu byla okamžitě a masívně napodobována po všech italských městských státech a právem dala loteriím své jméno.²⁵

Historické peripetie loterií nechceme učinit předmětem této úvahy, zájemci je naleznou ve specializovaných publikacích (výběr některých z nich je přílohou této úvahy). Zmíníme se jen o tom, že se rozčlenily ve dva typy, provozované se dvěma rozdílnými cíly.

První navázala na Burgundány, organizující svou protoloterii pod chabou ochranou poničených hradeb – je to loterie koncipovaná jako dobrovolná daň. Anglická královna Alžběta I. vypsala tu svou už v roce 1566 za účelem obstarání peněz na opravu přístavů, v roce 1612 si losy kupovali první Američané v Jamestownu, financující tak evropské osidlování Nového světa (o devět let později při-

---

²³ Obsáhlou prací na toto téma je Sieghart, *Die öffentl. Glückspiele*, Vídeň, 1899; je zaměřena zejména na historii loterií v zemích domu rakouského.

²⁴ Upravované zákonem č. 202/90 Sb. v § 2, odst. b).

²⁵ Také státní loterie v Itálii, ale třeba i v Polsku, Maďarsku a mnohde jinde nese tento název v nezměněné podobě dodnes.

nášela místní loterie plnou polovinu prostředků do rozpočtu kolonie). Vítaný zdroj financí postupně rozpoznaly v loteriích země všech světadílů – ve Španělsku přispívá slepcům, jinde prostě pomáhá vyrovnanosti rozpočtů státních či regionálních (USA; významné jsou i loterijní hry – zejména bingo –, pořádané na územích indiánských rezervací).

Druhým typem je loterie čistě komerční, organizovaná soukromníky za účelem obohacení sebe sama; nemívá na různých ustláno, protože státní moc si snadný zdroj příjmů pochopitelně chrání (a její zřizování vesměs prohlašuje za výhradní právo státu – tzv. *loterní regál*). Těmto podnikům se proto daří zejména v dobách, kdy se stát svého práva organizovat loterie dobrovolně vzdává (většina států USA po většinu 20. století). Mezi podnikateli v tomto oboru proslul kromě jiných Ital Tonti, který po našem soudu pochopil podstatu losu věru do hloubky. Tonti totiž roku 1664 zaujal Pařížany nabídkou výher ve formě doživotních důchodů. Hru však s citem pro věc obohatil ještě momentem dlouhodobějšího vzrušení: ti z výherců, kteří přežili ostatní, přebírali i jejich doživotní důchody – poslední žijící kmet se pak měl stát skutečným boháčem. Tato dvojdomá výhra vyjevuje úradek vyšší moci radikálním způsobem a lze ji považovat za náznak, že vyšší moc není na odpovědi skoupá – člověk se jen musí umět správně zeptat.

Mezi komerční loterie spadají i ty, které se staly výrazným fenoménem moderní doby masové spotřeby – tzv. loterie spotřebitelské. Snaha obchodníků snáze vyprodat určité zboží je tak tradiční jako obchod sám a spotřební loterie, při nichž prodávající zvyšuje lákavost své nabídky ještě přidáním kupónu či jiné formy losu, kterým posky-

tuje kupujícímu i naději na zisk nějaké další služby nebo komodity, jsou známy už po staletí. V druhé polovině dvacátého století se však tento koncept stal tak významnou součástí obchodní strategie nejen malých, ale i velkých společností (Reader's Digest, Coca-Cola, McDonald, Shell, atd.), že právě od nadnárodních koncernů se vůči novele českého „loterijního“ zákona, která pravidla pořádání spotřebitelských loterií dramaticky zpřísnila, snesla na poslance Parlamentu ČR kritika zcela bezprecedentního rozsahu (v zákonodárných sborech i přímo u prezidenta republiky intervenovali v této věci mnozí velvyslanci, včetně toho amerického). Stanovit spotřebitelským loteriím právní rámec nicméně stojí přinejmenším za úvahu. K prémiovým losům se totiž při prodeji svého zboží uchylují nejen výrobci nápojů nebo karbanátků, ale i léků. V České republice například dealeri firmy Ratiopharm nabízejí lékařům nejen svůj produkt (lokální antirevmatikum Indobene gel), ale i protokol, do něhož lékař zaznamenává, kolika pacientům přípravek předepsal; za stanovený počet dostává jak určitou odměnu, tak i kupon pro slosování o odměny větší. Při dvaceti pacientech, užívajících Indobene gel, tak lékař dostane sekt a jeden kupon, při čtyřiceti tričko a dva kupony atd. Závěrečné slosování pak vybere z množiny lékařů, předepisujících nemocným právě Indobene gel, šťastlivce, kteří se stanou majiteli přehrávače cédéček, diktafonu a stolního mixéru.²⁶ K vlastnostem vyšší moci, je-li hotova určovat i vlastníky

---

²⁶ Viz článek Jana Hnízdila *Zdravotnické loterie – hazard s pacienty*, Mladá fronta Dnes, 16. června 1999, str. 12.

stolních mixérů, zajisté patří i doslova nadpozemská trpělivost, je však moudré zneužívat v takové hře nejen ji, ale i zájmy revmatismem trpících pacientů, které zajímá co možná nejúčinnější léčba, a nikoli mixéry na stolech ošetřujících? Tak by se měla ptát aspoň etická komise Ministerstva zdravotnictví. Na pozadí ušlechtilého konceptu losu vystupují etické problémy do popředí zřetelněji, než tomu obvykle bývá jinde – takový je trvale platný rys všech losů a sázek.

Od jednotlivých loterijních disciplín vraťme se k obecnějším otázkám. Ve své úvaze nemůžeme opominout zejména dvě následující:

1) Jak je možné, že loterie je tak spolehlivým generátorem financí (vždyť na hlavních cenách vyplácí nejen stolní mixéry, ale třeba i miliony dolarů, copak to její organizátory nemůže zruinovat)?

2) Je-li opravdu „dobrovolnou daní,“ jak to, že ji lidé všech ras a kultur platí s tak neutuchajícím nadšením (to opravdu všichni tolik touží přispět z vlastní kapsy na opravu hradeb, přístavů, na slepecké hole)?

Odpověď na první z uvedených otázek je snadná už jen proto, že na pomoc si můžeme povolat algebru. *Pravděpodobnost* uskutečnění některé z daných možností (p) je rovna počtu všech „vyhrávajících“ možností (v) děleno počtem *všech* předem definovaných *možností* (m), tedy $p = v/m$. Kdybychom tedy vyhodili do vzduchu minci (o níž je známo, že má dvě strany), zjistíme míru pravděpodobnosti jejího dopadu na stranu rubovou nebo lícovou následujícím způsobem: vyhrávající možnost v je rovna 1 (například „rub“), zatímco počet všech možností m (rub a líc) je roven 2. Pravděpodobnost p se v případě vržené

mince tedy rovná poměru 1 : 2. Stejně triviálním početním úkonem lze zjistit pravděpodobnost dopadu kostky, která je šestihranná: $p = 1/6$ ... a tak podobně.

Navzdory své jednoduchosti, anebo právě díky ní, měla uvedená formulka doslova nedozírné následky. Jednak vedla k významným vědeckým objevům; například v případě B. Pascala či matematika G. Cardana, jejichž vášeň pro hazardní hru učebnice obvykle přecházejí cudným mlčením, byť právě ona je motivovala k bádání na zrádném poli exaktního předpovídání budoucích událostí tak nejistých výsledků, jaké přinášejí třeba hry v kostky. Vzor $p = v / m$ se však především stal jedním z finančně nejvýnosnějších, jaký kdy lidstvo vymyslelo: organizátor hazardní hry se stará především o to, aby matematický poměr mezi vyhrávajícími a všemi předem definovanými možnostmi mluvil v jeho prospěch. Tak například při Blaisem Pascalem tak milované hře v kostky, kde se používá kostek dvou, je suma všech možností rovna 36 (každá ze šesti stran jedné kostky oproti každé ze stran kostky druhé). Proto „hodit sedmičku“ (jeden z možných předmětů sázky) lze šesti způsoby: 1 a 6, 2 a 5, 3 a 4, 4 a 3, 5 a 2, nebo 6 a 1, takže pravděpodobnost vržení součtu 7 je 6 : 36. Kasino, kde se hra v kostky provozuje, ovšem za úspěšnou sázku na „sedmičku“ nevyplácí výhru odpovídající matematické šanci, nýbrž sumu o něco nižší (v některých případech si ponechává výhodu 0,6 % – znamená to, že z každé sázky v hodnotě 100 korun zbohatne bankéř o 60 haléřů, zatímco hráč o stejnou sumu zchudne; tato matematika pochopitelně vyjevuje svou sílu až v dlouhodobém horizontu). Podobně se chovají i organizátoři jiných kasinových her (včetně rulety, která si v Ame-

rice ponechává výhodu mezi 5,1 % a 7,9 %, zatímco v Evropě ukazuje hráčům vlídnější tvář a spoléhá se na matematickou výhodu, rozprostírající se mezi 1,33 % a 2,75 % podle typu uzavřené sázky). Nesmlouvavější jsou hrací automaty, v Čechách obvykle nastavované tak, aby přinášely organizátorům dlouhodobý přínos 20 až 30 procent ze všech finančních prostředků, které do nich hráči vloží. Není divu, že tyto stroje na peníze došly přezdívkou „jednoruký bandita“; „jednoruký“ pochází dob, kdy hráči kromě vhazování mincí museli automat roztáčet mechanicky, za pomoci velké páky, „bandita“ vysvětlení nepotřebuje. Ani banditismus „výherních hracích přístrojů“, jak je nazývá zákon, však nedosahuje brutality loterií. Ty si rezervují matematickou výhodu 40 %, 46 %, či dokonce, jako v České republice, rovnou plných 50 %. Ani to však není zdaleka všechno: zatímco kasino při kostkách, ruletě, blackjacku či jiné hře přece jenom přinejmenším v krátkodobém výhledu riskuje, že hráči za pomoci mimořádně přízně štěstěny překonají svou poměrně nevýraznou matematickou nevýhodu a „rozbijí bank“, pořadatel loterie se takovému riziku obvykle nevystavuje. Postupuje tak, že napřed prodá tikety a poté spočítá svou celkovou tržbu. Z této tržby si ponechá stanovený podíl – řekněme, že onu v Čechách běžnou polovinu – jako svůj hrubý zisk. Teprve zbylou polovinu rozdělí podle stanoveného klíče mezi držitele těch tiketů, které se za pomoci rozhodnutí vyšší moci staly vyhrávajícími. Organizátora proto nemůže, a tak zní odpověď na výše nastolenou otázku, zruinovat žádná, byť sebevyšší výhra. Výše výhry naopak implikuje vyšší hrubého zisku pořadatele loterie.

Úspěšně bojovat jako hráč proti matematické výhodě krupiéra, zvící 1,33 %, je nesmírně obtížné (jak nám

působivě sděluje například člověk, který takový terénní výzkum osobně podnikl – Fjodor Michajlovič Dostojevskij²⁷). Zápolit s dvacetiprocentní matematickou výhodou hracího automatu znamená boj, který je odsouzen k naprostému nezdaru předem, neboť ani moc samotné štěstěny tak daleko nesahá. Jak je tedy možné, že se miliony lidí pokoušejí týden co týden a rok co rok zbohatnout v souboji s padesátiprocentní výhodou, kterou si dává dejme tomu Sazka?²⁸ A nejen to: historie nám průkazně dokládá, že tvor, který sám sebe nazval *homo sapiens sapiens*, je schopen jít i proti matematické výhodě 97,75 % (ano: devadesát sedm a tři čtvrtě procenta)... Tu si na sklonku 18. století vyhradila Francouzská královská loterie.

Jak to tedy je, bylo a zřejmě i bude možné? Naše odpověď, má-li být poctivá, musí v tomto případě znít: nevíme. Můžeme se pouze pokusit o spekulaci a nadhodit alespoň tři možnosti :

1) Lidé si svou drastickou matematickou nevýhodu uvědomují, ta je však v jejich očích bohatě vyvážena pocitem, že přispívají na bohu libý účel, například na rozvoj kopané či opravu hradů (tak zněl deklarovaný cíl hry Mates). V takovém případě je definice loterie jako „dobrovolné daně“ naplněna beze zbytku.

---

²⁷ F. M. Dostojevskij, *Hráč*, Praha, 1987.

²⁸ Zakoupení tiketu Sazky stojí 12 korun. Kdyby se jednalo pouze o hlavní výhru a matematická šance organizátora i sázejícího měly být v plné rovnováze, musela by činit přes 165 000 000 korun. Pripustíme, že Sazka nabízí kromě hlavní výhry i některé vedlejší (v celkem pěti pořadích), i tak by však měla být hlavní výhra – a jen o té každý hráč loterie sní – charakterizována poměrem 2,797,000 : 1; násoben 12 korunami, překládá se tento poměr ve výhru přes 33 500 000 korun.

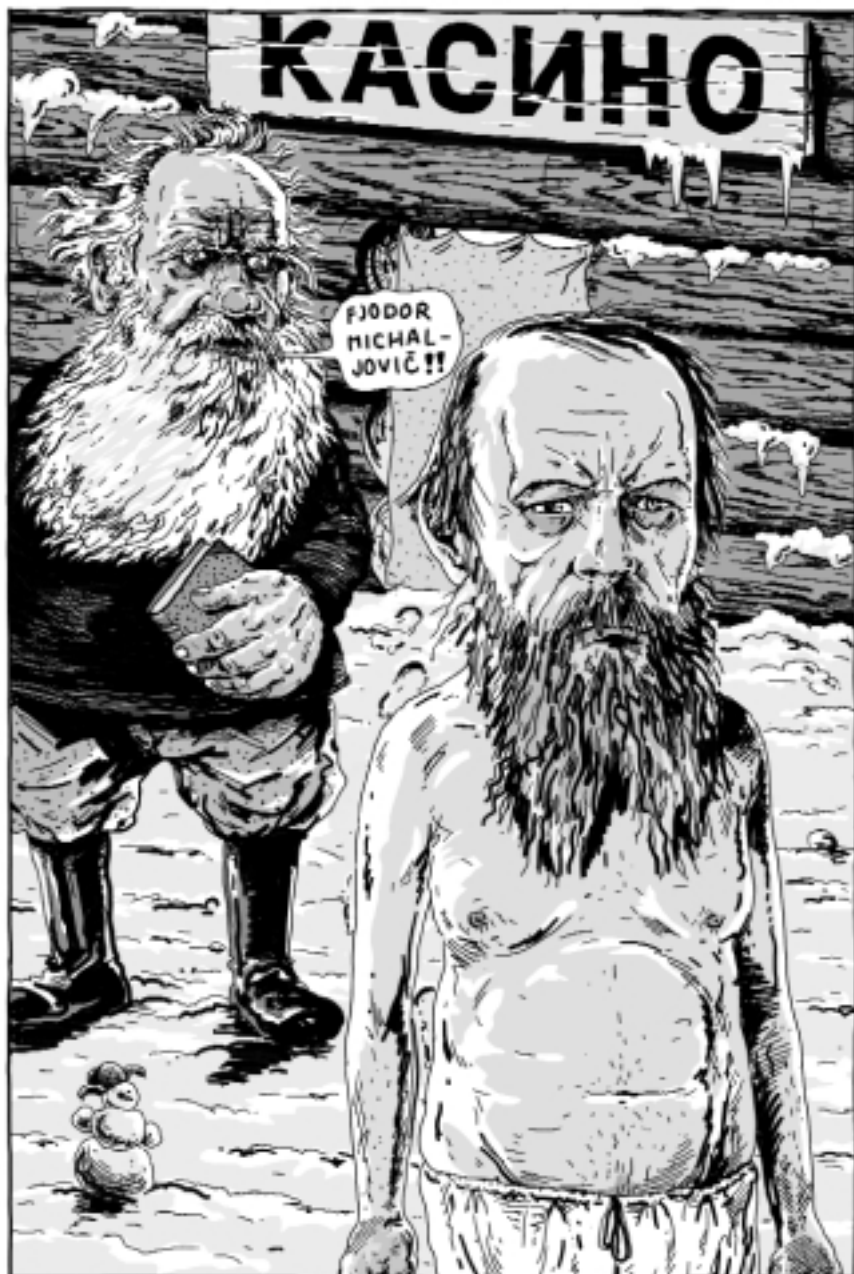
2) Lidé se o matematiku relativních výhod a nevýhod nezajímají, případně (zajímají-li se) jim místo 165 milionů postačí za vynaložených 12 korun vyhrát i 5 milionů.

3) Lidé usuzují, že v reálném světě patrně nikdy nevyhrají nejen 165 milionů, ale ani těch pět; za obnos limitně blízký nule kupují si nule rovněž velice blízkou, ale přece hřejivou naději – co kdyby přece jen vyhráli?

Máme za to, že přijatelné odpovědi se v jednotlivých případech přiblíží kombinace všech uvedených možností, nejbližše pravdě bude však zřejmě ta třetí z nich: Loterie se obrací k lidské schopnosti mít naději. To je artikl, který nabízí a s nímž obchoduje.

Aby obchodník s nadějí prosperoval, musí nabízet naději na vysokou výhru. Nejlépe tak velikou, aby dramatickým způsobem změnila výhercův život. Výše výhry je ovšem z definice hry přímo závislá na počtu hráčů a jimi zakoupených losů. Tu se vyjevuje důvod úspěchu Sazky: český hráč je přesvědčen, že nejen on, ale i statisíce ostatních si před dalším tahem opět zakoupí své tikety právě v této loterii. A pouze toto široce sdílené přesvědčení umožňuje jak milionové výhry, tak samu další existenci loterie. Případ Sazky by proto ekonom označil za typický přirozený monopol – a věru, veškeré pokusy Sazce na poli loterie konkurovat žalostně selhaly (notoricky známá kauza České lotynky, ale i jiných). Hráči učinili moudré rozhodnutí, že spolehlivě ustavenou množinu příznivců Sazky, garantující lákavé výhry, se jim nevyplatí rozbít. Nutno ovšem zdůraznit, že mince hráčské přízně vůči Sazce může mít i svůj rub: pokud by zákon například povolil, aby na území České republiky vstoupila zavedená loterie německá, britská či americká, znamenalo by to pro

Úspěšně bojovat jako hráč proti matematické výhodě krupiéra, zvláčí 1,33 %, je nesmírně obtížné...

dosud kvetoucí Sazku smrt, a to stejně náhlou, jakou přináší gól v prodloužení hokejového zápasu. Loterie malé země, a tedy s relativně nevelkou množinou svých hráčů, nemůže prodat tolik losů a tím i nabízet konkurenceschopnou naději. Zatímco v české loterii lze snít o výhře 30 milionů korun, v té americké – za uhodnutí stejného počtu čísel ze stejné množiny! – má tento sen jméno 100 milionů dolarů. Teprve takto otevřený trh poskytl by nám pádnou odpověď na otázku, do jaké míry vidí občané loterii jako prostředek výběru dobrovolné daně na podporu vodního póla či chátrajících tvrzí.

Protože obchodník s nadějí nenabízí nic než právě naději, musí se starat o to, aby byla z hlediska hráčů oprávněná. A to v tom smyslu, že hráč nesmí ani na okamžik zapochybovat o tom nejdůležitějším: že tažený los je čirým výrazem vůle vyšší moci. Jinak řečeno: že žádný člověk výsledkem losování neovlivní.

O lidských pokusech zcizit nad-lidskému moc v této sféře plně rozhodovat, by bylo možné sepsat velmi obsáhlou knihu. Pro naše účely snad postačí připomenout osud prosperující loterie francouzské, která utrpěla jednoho dne ránu, z níž se nevzpamatovala. Bylo to onoho dne, kdy vešlo ve známost, že výherci hlavních cen stávají se přední dvořané Ludvíka XIV., přičemž cenu nejhlavnější vyhrává sám král Slunce... Podobných skandálů není prosta ani česká scéna; v živé paměti dosud zůstává krach televizního binga. Když vyšlo najevo, že výsledky jedné z her, jež bingo nabízelo, ovlivňovali určití lidé ve svůj prospěch, zhroutila se celá loterie (hráči si prostě přestali losy kupovat). A to i přesto, že manipulace neovlivnila hru hlavní, nýbrž vcelku nezajímavou hru vedlejší. Podobné ohrožení zažila v osmdesátých letech i sama Sazka: jako

dozor nad regulérností losování se do televizního studia dostavoval muž seriózního vzhledu, oslovovaný vedoucím losování jako soudruh Talíř. Jeho očima hleděl přísný zákon na osudí, z něhož létaly pingpongové míčky popsané číslicemi; po skončení obřadu padla vždy rituální otázka: „Je všechno v pořádku, soudruhu Talíři?“ A soudruh Talíř přisvědčil – do hájemství vyšší moci člověk nevstoupil. Toto tvrzení se zakládalo na pravdě, údajně se však nevztahovalo na samotného soudruha Talíře, který měl některé míčky před vložením do osudí nahřívát, aby propuly z osudí snáze než ty ostatní. Celou záležitost, která by v otevřené svobodné společnosti jakoukoli loterii okamžitě usmrtila – ať už by se zakládala na pravdě nebo ne²⁹ –, bylo v podmínkách totalitního režimu možné „ošetřit“ jen díky tomu, že se jednalo o státní loterijní monopol, prezentovaný ve státně monopolní televizi a za existence státně monopolního tisku. Konečně, vezmeme-li otázku „Je všechno v pořádku, soudruhu Talíři?“ jako rituální slogan doby, musela být i odpověď stejně rituálně vázána, a to do podoby „Ano!“

Sazka propulula kolem své Charybdy takřka bez újmy. Jiné loterie, které připustily, aby do nestranného rozhodování vyšší moci zasáhl člověk, ovšem plným právem

---

²⁹ Po přečtení rukopisu této práce nařídil současný generální ředitel Sazky, JUDr. Aleš Hušák, pátrání po okolnostech onoho dávného případu. Výsledkem bylo zjištění, že dotyčný s. Talíř byl sice ze Sazky propuštěn, nikoli však pro nahřívání či podchlazování určitých míčků. Na účinnost fámy má však pravda jen malý vliv – viz účinnost fám o finančním zdraví některých bank z jara roku 2000.

zemřely. Urazily totiž tím nejpřízemnějším činem vznešený koncept losu.

Někdejší všeobecně sdílená víra v možnost zázraku – ba, v život v trvalém zázraku, jímž je hérakleitovský (augustinovský, cusánský, chestertonovský atd.) *kallistos kosmos*³⁰, nejkrásnější všehomír, jenž nás obklopuje a jehož jsme součástí – poněkud ustoupila víře v dešifrovatelný a ovládnutelný řetězec příčin a následků. Přesto zdaleka nezahladila, jak přesvědčivě ukazuje právě fenomén loterie. Přísně logicky myslící člověk by na zakoupení losu jako jízdenky za výhrou nikdy nemohl vynaložit peníze – uskutečnění možnosti, jejíž pravděpodobnost je 2 797 000 : 1, leží nejen nepochybně na výsostném území zázraku, ale nejspíš i blízko jeho hlavního města. Ten, kdo v instituci zázraku věří, však oné víře těch pár korun obětuje rád. A kdesi hluboko se snad ozve i vzpomínka na los jako prodlouženou ruku Losu: úrady vyšší moci jsou nevyzpytatelné, ráda však odměňuje ty, kteří si odměnu zaslouží; cožpak právě já bych si těch několik milionů nezasloužil?

Zázračná povaha výhry v loterii je patrně tím pravým důvodem její tak prudké kritiky v moderní době; vlamuje se do obrazu kauzálního světa a nepříjemně jej narušuje. Za výmluvný příklad hlavních námitek může sloužit Bf, autor značně obsáhlého hesla „loterie“ v Ottově slovníku

---

³⁰ Charles H. Kahn, *The Art and Thought of Heraclitus*, zlomek CXXV. (V tradičním číslování Dielsově B 124.)

naučném³¹: „(Loterie) ...rozohňuje obrazotvornost svými libovolnými kombinacemi, pověrečnými výstřelky (snáře a pod.) a rozsáhlým vnikáním do vrstev nejchudších, v nichž na újmu spořivosti živí lačnost po nahodilých bezpracných ziscích. (Snad jest třeba) nějakého prostředku, aby hověl vášni herní a odváděl od pokoutního i tedy horšího jejího ukájení, přesto však vniká do širokých vrstev a stupňováním nadějí výherních od třídy k třídě svádí k dalšímu sázení. Ani loterie státní se tedy nesrovnává s ethickým úkolem státu a znamená nemravný způsob zdaňování..., státové se spořádanými financemi proto k této formě nesahají. (Každopádně) jest loteriím společný nepříznivý mravní účinek oživováním tužeb po bezpracném zisku, pobízením ke spekulaci a ažiotáži.“³²

Uvedený výčet hříchů a bludů těch, kteří si za minci či dvě kupují od pořadatele loterie naději a dávají tak najevo svou víru v to, že zázrak se může stát, a to dokonce už o nadcházející neděli, připomíná obžalobu, kterou církevní otec metá v tvář kacíře, jenž ohrožuje stávající řád. Žaloba psaná moderní dobou je podobně vášnivá, paradoxně je však vedena z opačné pozice: naše doba žaluje stanoviska, která ohrožují její svět bohatý předměty, ale chudý vírou v nepředemětné. A že toto zděšení je vskutku až nedávného data, dokládá i pohled do Bible; v desateru nejen chybí přikázání „Nevsadiš si!“, ale problém hazardní hry tu vůbec není nastolován, protože jako problém není nahlížen. (Jednou z mála výjimek, kdy se Písmo

---

³¹ Ottův slovník naučný, hesla „loterie“ a „loterní zápůjčky“, str. 359–363, Praha, 1900.

³² Podtrhl autor.

tématu aspoň dotýká, je Kniha Přísloví, a ta naopak praví: „Losování činí přítrž svárům, odtrhne od sebe i zarputilce.“³³) A stejně se k hazardní hře, byť i v oněch dobách prokazatelně kvetla, stavějí proslulé zákony Chamurabbiho a Solónovy – nijak se jí nezabývají.

Kupování losů je aktem povýtce iracionálním. Veliký počet mužů (i žen! Srv. se str. 52) vynakládá vcelku zanedbatelné obnosy, aby některý z nich mohl být vybrán výsostně spravedlivou, člověku dostupnými prostředky neovlivnitelnou mocí jako ten, který obdrží obnos zanedbatelný. K zázraku výhry nedochází po způsobu stoleté vody jednou za pět generací, či neočekávaně, nýbrž neděli co neděli, v předem známý den slosování. Zpravidla jím sice bývá obdařen kdosi jiný, ale někdo je to docela určitě – příště může taková milost potkat opět kohokoli z množiny těch, kteří si zakoupili los. Naděje neumírá poslední; neumírá nikdy .

Taková je povaha losu. Úplně opačná je ve všech směrech povaha sázky. K té se teď obrátíme.

---

³³ Přísloví Šalomounova, 18:18. Písmo svaté Starého a Nového zákona, ekumenický překlad, Praha, 1979.

Navzdory své jednoduchosti, anebo právě díky ní, měla uvedená formulka doslova nedozírné následky.

Sázka

K otevření úvahy o fenoménu sázky povoláváme prince Hamleta.

Mladík, svírající lebku a tázající se: „Být či nebýt? *That is the question*,“ je sázkařem par excellence. Vážně položená otázka A nebo B, Sparta nebo Slavie, Sampras nebo Agassi, Schuster nebo Mečiar, Květa nebo Vlasta, červená nebo černá, knedlík nebo brambor, dopluje nebo nedopluje, více nebo méně, sem nebo tam, meč nebo pero, duch nebo hmota...? ustavuje půdorys sázkařova pobývání ve světě. Vynikající postavení Hamletovo mezi skutečnými hazardéry zakládá rozměr jeho otázky; být nebo nebýt je otázka extrémní a sázka nejvyšší. Však také říká *that is the question*, a nikoli *that is a question*; nejde o otázku nějakou, nýbrž o *tu* otázku, o *tu* nejdůležitější. A povšimněme si rovněž, že na rozdíl od losu se zde na vyšší moci nepožaduje zhola nic – člověk, nadaný svobodnou vůlí, rozhoduje sám. A to dokonce i o daru vlastní existence. *Má právo* jej odmítnout, anebo ne? Odpověď obtížná, jedno je však zřejmé: *může* učinit to i ono. Takový je i zásadní rys sázky – rozhodnutí uzavřít ji je výrazem svrchovaně svobodné volby člověka.

Svrchovaná svoboda zvolit A nebo B, případně C, D či N, se v konceptu, vyznávajícím ideu přirozených práv, musí považovat za nezcizitelnou výbavu člověka (a to už od chvíle, kdy pojedl z biblického stromu poznání). Každý

člověk se přinejmenším podvědomě obává, že nějakým podvodným způsobem bude připraven o část tohoto neko-
nečného dědictví. Nic proto nezkrúší lidskou bytost jako
situace, v níž je její možnost svobodně volit mezi mnoha
možnostmi omezena, případně úplně znemožněna. Vězení
– a to i vězení domácí – má právě proto tak odstrašující
sílu a představuje ve všech kulturách tak krutý trest, že
je extrémním výrazem omezení člověkovy svobodné volby;
jsou dokumentovány případy, kdy lidé, vsazení do šatlavy,
v prostoru vymezeném čtyřmi neprostupnými zdmi zem-
řeli už po několika dnech, ač po fyzické stránce se těšili
naprostému zdraví. Ve čtyřech zdech bývá uzavřena
ovšem i hospodyně a právem si na svou situaci stěžuje.
Nelká přitom nad tím, že musí vařit slepičí polévku, ale
především nad skutečností, že nemůže provozovat to, po
čem její srdce prahne... jinak, jinde, jindy, ve světě neko-
nečných možností. Tam, kde leží největší bohatství, jež je
lidské existenci inherentně nabízeno: prožít vyměřený čas
svého života naplno.

Dar svobody je závratně veliký, stejně velikým je ovšem
i břemenem: žádné rozhodnutí není zadarmo, každé je
nezbytně nutné podpořit riskováním nějakého alespoň
relativně vzácného statku. Kdo stojí před otázkou „Zůstat
doma, anebo podniknout výlet na Říp?“ a vybírá jednu
z obou možností, uskutečňuje sázku, která vůbec není tri-
viální – vkládá do ní totiž přinejmenším několik hodin
svého života, tedy času, který nelze vrátit a nahradit.
Sázku hodnou pravého hazardéra uzavírá i žena, stojící
před rozhodnutím, zda se vdát či nevdát a v případě, že
ano, tak zda za Karla nebo za ing. Trubečka. Dokáže
Karel zabezpečit to nejpodstatnější, tedy pokračování exi-
stence jejich genů prostřednictvím zdravých potomků?

Bude schopen postarat se o jejich zdárný vývoj? Nezkruší ji přílišným omezením jejich možností svobodné volby? Zvolí-li špatně, prohrála sázku – a že je to sázka vysvítá už z toho, že se jedná o předjímání budoucích událostí velmi nejistého výsledku –, která je srovnatelná i s tou Hamletovou.

„Kam jsem tehdá dala oči!“ volá nejedna matka, vzpomínající na své předsvatební rozhodnutí. „Proč já si nevzala toho Trubečka, byl to inženýr a vlastně celkem fešák...“ Avšak k povaze skutečné sázky patří i to, že jednou uzavřena, nemůže být zrušena. S Karlem je sice možné se rozvést a dokonce není vyloučeno, že Trubeček je stále ještě volný a nadto ochotný se ženit právě s hrdinkou našeho drobného příběhu, nicméně všechno je už jinak a jiné. Uzavírat sázku lze i teď, ale už to bude nová, radikálně jiná sázka... S vojáčkou stručností, ale o to výstižněji, osvětluje podstatu situace Caesarovo *Alea iacta est*. Říká, že jednou vržené kostky již nelze odvrhnout; i když je teoreticky možné stáhnout se za Rubikon zpět na sever, ani teoreticky nelze anulovat skutečnost, že směrem na jih byl již jednou překročen. Právě to Caesar konstatuje; minul *point of no return*. Vyžadovat šanci uzavřít původní sázku znovu by bylo stejné jako vyžadovat návrat uplynulého času. A to nemůže, jak učí sv. Tomáš Akvinský, ani všemohoucí Bůh.³⁴

Tak v nesmírné sázkové kanceláři světa dennodenně uzavíráme sázky od těch takřka zanedbatelných po ty s fatálními důsledky. Letět letadlem či plout lodí, zřít si

---

³⁴ Citováno podle *T. Piper, Tomáš Akvinský*, Vyšehrad, Praha 1997.

hokynářství či dát se na studium filosofie, potrestat své dítě za prohřešek či přejít vše mlčením, zasadit mrkev či kedlubny, dopsat svou esej o sázkách či hodit nedopsanou do koše... A dennodenně bláhoví prohrávají a prozíraví vyhrávají, nesouce důsledky svých rozhodnutí.

Ve srovnání s takovými rozhodnutími a s nimi spojenými riziky je úvaha o sázce institucionalizované, kde se hraje jenom o peníze, pouhým destilátem přirozeně živé vody. Přesto se domníváme, že i přemítání o sázkách, které lidé uzavírají prostřednictvím peněz, může být hodno vynaložení nenávratně uplývajícího času – přitakání či odmítnutí je ovšem i v tomto případě záležitostí svobodného rozhodnutí.

Na počátku institucionalizované sázky stojí hra, která jedním ze svých kořenů ještě tkví v území losu.

Dvě vojska stojí proti sobě, masakr zdá se neodvratný. A tu vyjdou z každého tábora proti sobě dva mužové, hotovi svést boj v zastoupení svých armád. Muž proti muži, každý sází to nejcennější, co má – vlastní život –, na svůj úspěch. Vítězství jednoho či druhého je událostí předem nejistého výsledku, jedná se tedy nepochybně o sázku. Každý z obou bojovníků dospívá ovšem k přesvědčení, že boj vyhraje právě on, za pomoci racionální úvahy: váží svou zdatnost, zručnost, usilovnost a nesmiřitelnost vůči obdobným kvalitám soupeře a shledává své vlastnosti hodnotnějšími; v opačném případě by si nemohl troufnout dát všanc porážku a potupu celé armády svých blízkých. Ostatně i ti do toho mají co mluvit, výběr vlastního zástupce podléhá schválení ne-li všech, pak aspoň před-

ních mužů té které strany. Avšak podobný souboj nechce být záležitostí pouze lidskou: účast na rozhodnutí se tu explicitně a začasto obřadně nabízí i vyšší moci – už proto je možné, aby nejen oba bojovníci, ale celá vojska slavnostně odpřisáhla, že výsledek duelu budou respektovat. Vítězství Davida nad Goliášem je pak interpretováno, a to současně, dvěma způsoby: jednak jako triumf osobních vlastností člověka jménem David, jeho chytrosti (případně prohnanosti), šikovnosti v zacházení s prakem, ducha-přítomnosti atp., jednak jako rozhodnutí vyšší moci, která přivodí vítězství svého vyvoleného národa a použije k demonstraci své síly právě takového outsidera, jakým je David, pasáček drobný, vychrtlý.

Jsou ovšem oba uvedené výklady vzájemně slučitelné? Nelehká otázka – věnujme se jí ještě.

Ukročme ani ne tak v čase, jako spíš v prostoru, a to na severovýchod. Pod hradby Tróje. Neodehrává se tam žádný blitzkrieg, ale boje, trvající už deset let. V přestávkách mezi nimi se muži věnují i ženám, pití, vyprávění příběhů... a také hram. Zvláště památnými se stávají ty, které uspořádá Achillés na počest padlého přítele Patrokla.³⁵ Zahrnují i závod jezdců – či spíše vozatajů, neboť Řekové koně nesezlali –, k němuž se přihlašují Meneláos, Eumélos, Antilochos, Diomédés a Merionés. Pět účastníků se utká o čest a slávu, ale také o pět cen, z nichž vítězi má připadnout „dívčina, jež vzácné umí práce“ – a to už je nějaká hodnota, neboť posléze se dozvídáme, že střízlivým odhadem bylo děvče ceněno „za čtyři krávy“. Druhý jezdec

---

³⁵ Homér, *Illias*, zpěv XXIII, verše 262–652, Nakladatelství Petr Rezek, Praha, 1999.

obdrží březí klisnu, a tak dále, až pátý se musí spokojit s „novým kotlíkem se dvěma uchy“. Pro naše zkoumání je však zajímavější, že na výsledek tohoto dostihu se uzavírají sázky (například spartský král Idoménes nabízí reko-vi Aiantovi ještě v průběhu závodu: *„Pojď jen a o trojnožku neb o kotlík spolu se vsaďme, / zvolme si Atreovce, ať rozhodne, Agamemnona, / kteří koně jsou vpředu – ať poznáš to, zaplatě sázku!“*³⁶)

Aby se sázky ovšem daly uzavřít, musejí mužové achajští napřed posoudit relativní šance jednotlivých startujících: nejen rychlost a vytrvalost, ale také chov a vzhled jednotlivých koní a dále vozatajskou zručnost, ale i taktické schopnosti těch, kteří převezmou otěže – na první pohled je totiž zřejmé, že kvality účastníků se liší. Úsudek „sázkové veřejnosti“ tak přirozenou cestou označí některé z účastníků za outsidersy (jejich vítězství se jeví jako nepravděpodobné), jiné za favority. Nejvíce se sází na znamenité spřežení Eumélovo. To také v dostihu na vzdálenost „od lodí k rovu daleko na rovné pláni a zpět“ přechází okamžitě do čela a diktuje ostré tempo. Avšak Eumélův vůz, ve chvíli, kdy se ocitá daleko před ostatními a nezadržitelně směřuje ke všemi očekávanému triumfu, náhle najíždí na skrytý kámen. Rozlomí se, jezdec potupně padá, veškerým nadějím je rázem konec. Na špici pole se pracuje Diomédés, který posléze vítězí.

Sázková veřejnost brblá. A kdo by s ní necítil? Její racionální posouzení šancí jednotlivých startujících bylo nepochybně správné. Vždyť v řeckém ležení budili Eumé-

---

³⁶ Ibid, verše 485–487.

lovi koně obdiv už dávno předtím a nadarmo se jim nepřezdívalo „létající jako ptáci“, průběh samotného závodu jejich převahu jasně potvrdil. A náhle – skrytý kámen! Kdo by nad takto prohranou sázkou nezabrblal? Homér však s jasně patrným potěšením konstatuje, že favoritův neúspěch je připsán božskému zásahu.

V tomto napohled vcelku banálním příběhu se nám nabízí mnoho zajímavého: ono brblání především. Na rozhodnutí vyšší moci, která je požádána, aby z množiny naprosto stejných lístků či pingpongových míčků vybrala ty vyhrávající, si nikdo nestěžuje. A protože vyšší moci bylo předem nabídnuto i rozhodování, či přinejmenším spolurozhodování, v duelu mezi Davidem a Goliášem, nelze si oprávněně stěžovat ani tam. Avšak v závodě, jímž se poměřují sportovní kvality vozatajských spřežení, se o vnější zásah nikdo neprosil, nikdo o něj dokonce ani nestál. Vyšší moc přesto zasahuje – proč? Nastražit čestně závodícímu vozataji do cesty skrytý balvan je přece docela obyčejně nefér.

Tak se celá záležitost nevyhnutelně jeví dnešnímu sázkaři. Musíme se však zeptat, zda sám koncept fér – nefér (*fair – unfair*) není také víceméně dnešní, respektive historicky velmi mladý. Skutečnost, že takový Achillés před Trójou už připlouvá jako takřka nezranitelný, šípy se od něho jen odrážejí a ještě o něm bardové skládají celé eposy, zatímco ostatní Achájeci jsou zraňováni den co den a nikomu přitom nestojí ani za poznámku pod čarou, je z pohledu příslušníka moderní občanské společnosti, děsícího se veškerých (a zvláště nezasloužených, a priori poskytnutých) privilegií, dosti napováženou. Ne tak pro Řeky archaického věku: pěvci pějí o nezranitelném hrdinovi právě *proto*, že se mu těch privilegií dostalo. Že je

něčím zcela výjimečným, totiž miláčkem bohů – a k právům bohů dozajista patří, aby milovali, koho se jim zachce. Odtud ono Homérovo potěšení: Achájeci kvůli prohraným sázkám brblají, nicméně po prvním vcelku pochopitelném šoku se chvályhodně vzpamatují a připíší své prohry zásahu nevyzpytatelných vyšších sil. Tak konečně přijdou k rozumu – uznávají tím hierarchický řád světa, kde o nějakém fér – nefér napříč jednotlivými úrovněmi nemůže být ani řeči (kdyby bylo, pak by se mohl někdo zeptat: proč má být takový Odysseus či Meneláos či Agamemnón králem, zatímco „dívčina, jež vzácné umí práce“ může jen mlčky čekat, kdo ji vyhraje v závodě koní, tahačích vratké vozíky). U Homéra, jehož „mythické“ ustrojení mysli je zřetelné, se příběh zmíněného dostihu vposledku ani nesmí odehrát jinak, než jak jej popisuje; lidmi „vypočítaný“ vítěz musí prohrát, ba závod ani nedokončit. Nad racionální úvahou sázkařů *musí* triumfovat iracionálně, protože právě ono zcela naplňuje pojem „vyšší moc“ a tento koncept je nutné vzít naprosto vážně.

Vážně jej ostatně berou i sami přímí účastníci závodu a nikdo to neříká výstižněji než Antilochos. Za vítězným Diomedem obsadil druhé místo, což mu podle Achilleem předem vyhlášených podmínek mělo vynést „bujnou šestiletou klisnu“. Achillovi se však zželelo nešťastného Euméla, který přišel notnou chvíli po závodě s obličejem plným modřin, ačkoli všem bylo jasné, že jeho koně byli nejkvalitnější; navrhl, že druhou cenu věnuje nikoli Antilochovi, nýbrž jemu. Antilochos pak protestuje tímto výmluvným způsobem: *„Velmi se horšit budu, ó Achille, jestliže splníš / tuto svou řeč – vždyť vzítí mi chceš mou závodní výhru, / proto, že vůz vzal škodu a rychlí koňové jeho, / třebaže sám je výborný muž. Však k nebeským*

Bylo to onoho dne, kdy vešlo ve známost, že výherci hlavních cen stávají se přední dvořané Ludvíka XIV., přičemž cenu nejhlavnější vyhrává sám král Slunce...

*bohům / modlit se měl – toť jisto, že nebyl by poslední příšel!*³⁷ Tedy ne, že měl Eumélos při své jízdě uplatnit větší obezřetnost, být zručnější, lépe se připravit – jeho „tréninkem“ měla být modlitba k nebeským bohům; kdyby se věnoval, čemu měl, pochodil by *jistě* lépe.

Znamená to tedy, že čirou „sázku“ vlastně nelze uzavírat, protože i ona je jen „losem“ v přestrojení? Homér to má za nepochybné. Avšak nejen on – ještě Platón by zmíněný závod nepochybně neviděl jako hru lidí, nýbrž hru sil, jež jsou jim nadřazeny; člověka totiž nazývá *paignon theou*, hračkou boha. Kdybychom jejich pohled sdíleli beze zbytku i my, museli bychom ovšem svou esej v tomto místě ukončit.

Chceme pokračovat; nicméně dříve, než tak učiníme, vraťme se ještě – a to na samotný počátek naší úvahy. V první větě se praví: „Předmětem každé hazardní hry je událost, jejíž výsledek je v okamžiku uzavření sázky z pohledu všech zúčastněných stran nejistý.“ To ovšem znamená, že sázka, která by postrádala element nevypočitatelnosti – ať už jej nazýváme „náhodou“, „zásahem vyšší moci“ či jakkoli podobně – by popírala sama sebe. Na jistotu sázet nelze, v sázkách nemá co pohledávat; je nástrojem vědeckého bádání, jehož úhlavním soupeřem je právě nejistota. Stejná nejistota je naproti tomu úhlavním přítelem sázky; charakteristikou její královské disciplíny – sázek na dostihy – je už po staletí právem *The Glorious Uncertainty of the Turf* – Nádherná nejistota turfu. A čím nádhernější je pravému sázkařovi nejistota, tím ohavnější je mu jistota. Ta jistota, která bere chuť,

---

³⁷ Homér, *Ilias*, Zpěv XXIII, verše 543–547, Nakladatelství Petr Rezek, Praha, 1999. Podtrhl autor.

zápach i barvu pestrému světu, jehož chlupy a peří hledí po způsobu vycpaných sov uložit na číslovaných policích, odkud už k nekonečně proměnlivé obloze vzlétnout nelze. Vypočitatelný a plánovatelný svět zastánců „vědeckého světového názoru“ a jiných extremistů víry v kauzální řetězec příčin a následků přestal by být světem, život životem, veškerý pohyb sklenula by a vposledku umrtvila Meganuda. Cítíme s nešťastným Eumélem i s těmi, kteří své sázky na jeho vítězství prohráli, neboť Eumélem je každý z nás – avšak právě v tom je zašifrováno zázračné štěstí³⁸ naší existence a vůbec sama její podmínka.

Výmluvně to shrnuje Carl Gustav Jung: „Opravdu nejistí jsou ti lidé, kteří se mylně domnívají, že jsou jistí. Náš život je nejistý, a proto určitý pocit nejistoty odpovídá pravdě mnohem více než iluze a předstírání jistoty.“³⁹ A legendární anglický sázkař, Charles James Fox, k tomu trefně dodává: „Největším potěšením hned po vyhrávání je prohrávání.“⁴⁰

Vezměme tedy v patrnost a v patrnosti podržme⁴¹ náhled Homérův, k němuž se uměly připojit naše babičky, řkouce nikoli v hexametri, ale taky hezky: „Člověk míní, pánbůh mění.“

Postupme však o krůček dále: je-li dáno, že „pánbůh mění“, uznejme za konstantu naší situace i to, že „člověk míní“, a uznejme to s vážností, řekněme, Maurice Mer-

³⁸ Ve smyslu anglického *luck*; tedy štěstí nevysloužené, darované.

³⁹ Carl Gustav Jung, *Člověk a duše*, str. 165, Academia, Praha, 1995.

⁴⁰ Roger Longrigg, *The History of Horseracing*, Stein and Day, New York, 1972.

⁴¹ Obrat Martina Heideggera in *Básnický bydlí člověk*, esej Co je to – filosofie?, str. 119, Oikuméné, Praha, 1993.

leau-Pontyho, který učí: „Jsme odsouzeni ke smyslu.“⁴² Člověk míní, protože musí mínit. Chceme argumentovat, že míní-li doopravdy, vstupuje do společenství sázkařů.

Uhadujeme, že mužové achájští si na výsledek „Patroklova memoriálu“ vsadili. Ale co? Peníze? Anebo předměty, otrokyně, podíl na budoucí kořisti z dobyté Tróje? Kolik riskovali a kolik doufali vyhrát? A hlavně: *jakým způsobem* se sázeli? Tak jako Idoménees a Aiás, tedy mezi sebou? Ale jak, jestliže Eumélovi věřila většina z nich? Věčná škoda, že o tom jinak pečlivý kronikář Homér mlčí – všechny zmíněné a mnohé další okolnosti jsou totiž pro institucionalizovanou sázku podstatné.

Myšlenkové uchopení mnoha ze zmíněných problémů nám přiblíží až první sázková kancelář, o jejíž osudech vyprávějí spolehlivá písemná svědectví. Pozoruhodné přitom jistě je, že explicitně se tu o žádné sázky nejednalo a její klienti by se jistě za sázkaře ani nepovažovali. Touto pramatkou všech pozdějších sázkových kanceláří byla pojišťovací společnost.

Fenomén pojišťovny je ovšem starší, nežli dochované archiválie činnosti některé z těch novodobých. Už jedna z Démosthénových řečí⁴³ poodkrývá způsob, jímž Řekové pojišťovali lodě a jejich náklady. Na základě dohody vyplatila „pojišťovna“ (obvykle nikoli instituce, ale jedi-

---

⁴² Citováno podle M. Petříček, *Úvod do současné filosofie*, přednáška Fenomenologie podle E. Husserla: problém smyslu, str 31, Herrmann a synové, Praha, 1992.

nec, podnikající v tomto oboru) předem – po způsobu půjčky – pojištěnci určitou sumu, která byla nižší, nežli hodnota dotyčné lodi. Pokud se loď ze své plavby bezpečně navrátila, obdržela pojišťovna od pojištěnce částku výrazně vyšší. Marže, neboli rozdíl mezi oběma částkami, byla pojišťovně odměnou za podstoupené riziko – tím, kdo sázel, byla tedy právě ona. Vyhrávala, jestliže se plavba zdařila. Prohrávala naproti tomu v případě, že loď ztroskotala... Nejednalo se o loterii, ale o čistou sázku, neboť v jejím základu lze předpokládat určité *mínění* pojišťovny. Totiž zjištění a posouzení dlouhodobějšího poměru mezi zdařilými a nezdařenými plavbami. Právě tím se výše marže zajisté řídila.

Zatímco o pojišťování řeckého námořního obchodu se dozvídáme z pramenů nepřímých, u anglických pojišťoven se přinejmenším od konce 16. století můžeme opřít o ty přímé. Vysvítá z nich, že podobně jako dnes tu „sázejícím“ byl naopak klient; tím, že uzavíral pojistku, „sázel“ na neúspěch či přímo krach určitého podniku – mínil totiž, že k němu může dojít. Pokud se však takový podnik setkal s úspěchem, zpravidla prohru své „sázky“ rád oželel a zahrnul ji do nákladů svého podnikání. Stejný princip platí pro každého, kdo se pojišťuje dnes: de facto sázíme – a to v předem stanoveném kursu – na to, že nám bude ukradeno auto, že nám shoří dům, že si vypíchne oko; své prohry pak vesměs vítáme. Pojišťovna je sázkovou kanceláří „naruby“ – i v tom smyslu, že jejího klienta nikdo neobviní jako „obsesivního pojištěnce“ a nemluví se

---

⁴³ podle Bernard M. Baruch, *Baruch*, díl I, str. 118. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1963.

o něm jako o tom, který „už toho propojišťoval“, přičemž spíše řídce se vyskytující pojistná plnění ze strany pojišťovny jsou dáována za vzor pojištěncova chvályhodného „myšlení na zadní kolečka“. (Zajímavé je, že na britských ostrovech se lze pojistit proti tomu, že se narodí dvojčata – to u pojišťovny, nebo si naopak na jejich narození vsadit – to u sázkové kanceláře).

V Anglii se od počátku 17. století vyvíjela okolo pojišťoven stále složitější hra. Pojistná smlouva – přidržíme-li se osvědčeného příkladu námořních plaveb – už zdaleka nemusela být jen sázkou mezi pojišťovnou a majitelem lodi, za měnící se cenu ji bylo možno prodávat i kupovat, a to celou, nebo i po částech, a tedy mezi větším počtem osob. Jak se „událost nejistého výsledku“ vyvíjela v čase, kolísala s kolísáním oné nejistoty i hodnota takové smlouvy – pokud přišly nečekané bouře, vzrostla kuráž pirátů či se riziko zvýšilo nějakým jiným způsobem, byla cena uzavřené pojistky považována za příliš nízkou a poptávka po účasti na pojistce rostla. Přišla-li naopak zpráva, že loď překonala oceán a s dobrým větrem v plachtách vydává se na zpáteční cestu, riziko očividně kleslo, a cena, původně za pojistku zaplacená, se už jevila jako příliš vysoká; tu rostla nabídka. Půvabné svědectví nám zanechal ve svých známých denících Samuel Pepys⁴⁴, který si v záznamu z 23. listopadu 1633 hořce stěžuje sám na sebe: příznivou náhodou obdržel informaci, že určitá loď, jejíž pojistka byla stále „ve hře“, se právě bezpečně vrátila z Archan-gelska a kotví v Newcastlu. Místo aby tuto informaci zpe-

---

⁴⁴ Podle Richard Sasuly, *Bookies & Bettors; Two Hundred Years of Gambling*, str. 3. Holt, Rinehart and Winston, New York, 1982. (Vynikající práce na zmíněné téma.)

něžil a vydělal (tehdy značnou sumu) 100 liber, předal zprávu zástupci pojišťovny.⁴⁵

Anglii v době počínajícího rozkvětu její obchodní, průmyslové a imperiální moci postupně zachvátila pravá spekulativní vášeň. Ta se brzy přelila za hranice pojišťovnictví a nevídanou měrou napomohla klíčové akumulaci kapitálu; závratný vzestup ostrovů tak v nemalé míře financovala.⁴⁶ Výrazy „hazard“, „spekulace“ a „investice“ lze v tomto světle považovat přinejlepším za různé stupně stejného pojmu, který můžeme definovat jako „podstupování rizika vzhledem k určité budoucí události, jejíž výsledek rozhodne o zisku či ztrátě.“ Tedy stejně, jako jsme definovali pojem „sázka“. Trefnou ilustrací nám tu mohou být slova finančníka Bernarda Barucha⁴⁷: „Když jsem byl mladý, nazývali mě hazardérem. Jak mé podniky rostly, stal jsem se známým jako investor. Teď mi říkají bankéř. Ale já jsem celý život dělal a dělám to samé.“

Příklon ke spekulativnímu jednání byl příznakem i nevyhnutelným důsledkem konečného vítězství peněž-

⁴⁵ Mohlo jej těšit, že se zachoval jako skutečný hráč a „nevsadil“ na událost výsledku už jistého, svou vlastní poctivost však vzal ještě téhož dne v potaz a v posledku se nazývá „oslem“.

⁴⁶ Nejen televize Nova, ale i historická paměť však spíše než zdravé, solidně vedené a veskrze úspěšné podniky zaznamenává spektakulární krachy; tím největším bezesporu byla tzv. *South Sea Bubble*. Na budoucí úspěch Společnosti Jižních moří tehdy spekulovaly miliony Angličanů, včetně ředitele mincovny Isaaka Newtona a samotného krále Jiřího I., v září roku 1720 se však cena její akcie zřítily z někdejších 1000 liber sterlingů na pouhých 128, a to i přesto, že získala právo obhospodařovat státní dluh a mezi předměty jejího podnikání zaujímal čelné místo jinak neselhávající obchod s černými otroky.

⁴⁷ Viz *Baruch*, citováno výše.

ního hospodářství nad naturálním. Dříve člověk od kolébky ke hrobu příslušel k určité obci, pozemkovému majetku, cechu, nyní se tato souvislost mezi osobností a věcnými vztahy zcela rozložila; mezi „osobu a pevně určenou věc vstupuje zcela objektivní instance peněz, která jako taková postrádá jakékoliv kvality,“ píše Georg Simmel⁴⁸ a pokračuje: „Napomáhá tomu, že osoba a majetek se navzájem vzdalují, neboť jejich vzájemný vztah činí vztahem zprostředkovaným. Dřívější těsnou sounáležitost osobního a lokálního prvku tak diferencuje do té míry, že dnes mohu v Berlíně pobírat své příjmy z amerických železnic, z norských hypoték a afrických zlatých dolů (...). Peníze tak na jedné straně vedou k dříve neznámé neosobnosti veškeré ekonomické činnosti a na druhé straně k právě tak vystupňované samostatnosti a nezávislosti osoby...“ S nemenší výmluvností než sociolog nám pak funkci peněz v moderní kultuře přibližuje básník⁴⁹: „Nic není tak málo hmotné jako peníze, neboť jakákoli mince je ve skutečnosti jen soubor možných budoucností. Peníze jsou budoucí čas. Mohou být odpoledne za městem. Mohou být Brahmsova hudba, mohou být mapy, mohou být káva, mohou být Epiktetova slova, která učí pohrdat zlatem. Peníze jsou proměnlivější Próteus než Próteus z ostrova Pharu... Mince symbolizuje naši svobodnou vůli.“

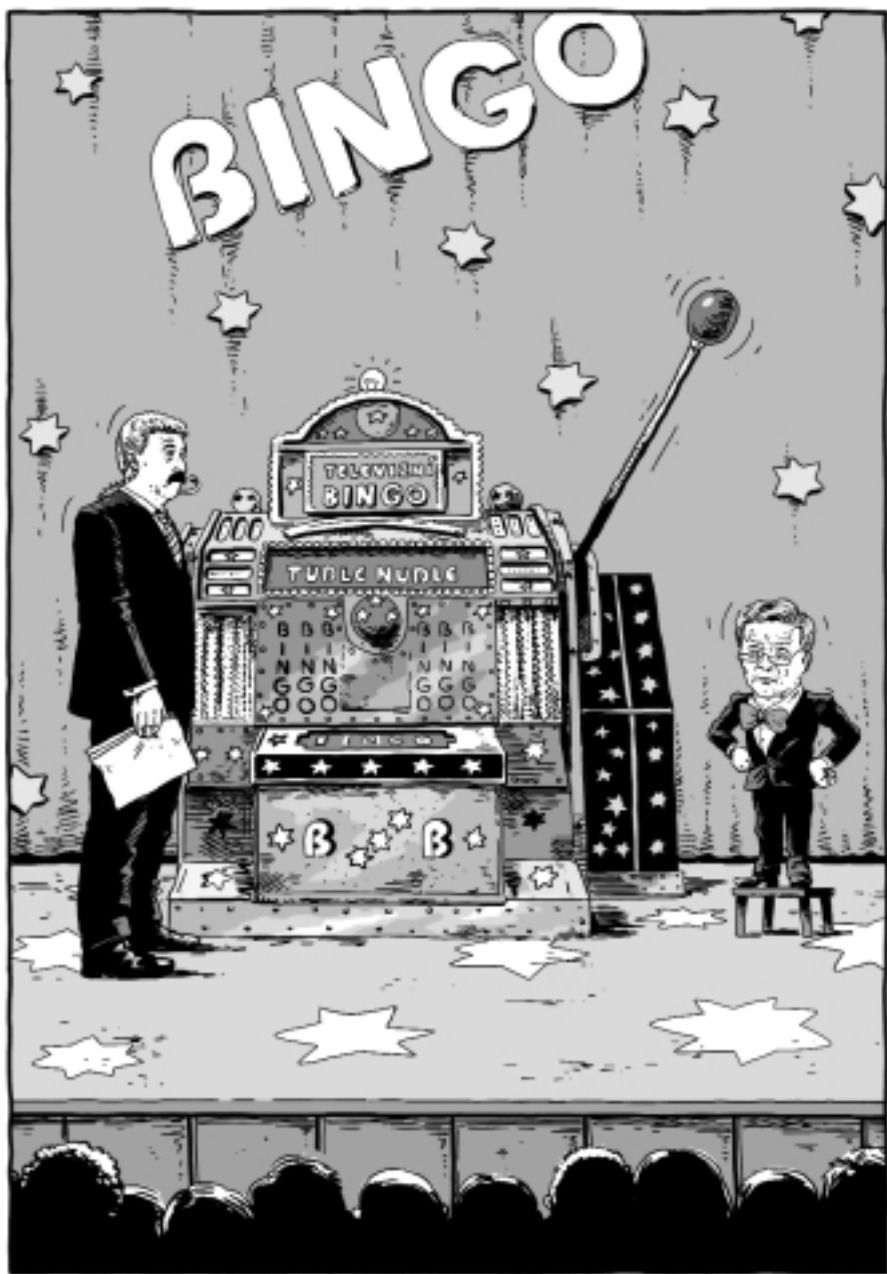
Osoby, jimž bylo požehnáno nejen darem svobodné vůle, ale ještě prostředím peněžního hospodářství... Objevily

---

⁴⁸ Georg Simmel, *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*, str 8, Sociologické nakladatelství, Praha, 1997.

⁴⁹ Jorge Luis Borges, *Artefakty*, povídka Záhír, str 201, Odeon, Praha, 1969.

Podobných skandálů není prosta ani česká scéna...

radost v předchozí éře přinejmenším pochybnou: radost ze samostatného myšlení. Mezi nimi už se museli narodit sázkaři v moderním smyslu slova.

Novodobá instituce sázek se rodí v prostředí anglických dostihů, v jejichž historických počátcích stojí tzv. *match* – tedy nikoli závod mnoha koní, ale pouze dvou. Pořádá se na základě dohody mezi dvěma majiteli a jeho jedinou cenou je sázka, kterou mezi sebou uzavřeli.

V 17. století britské ostrovy rozhodně nebyly světově proslulým střediskem chovu kvalitních koní, tím se staly až mnohem později. Kvalitní kuň se tehdy choval v Orientu, a to na základě pečlivého výběru těch nejlepších zvířat, jenž měl v té době už tisíciletou historii – prorok Muhammad použil v červenci roku 622 na útěku před nepřáteli z Mekky do Mediny sta koní, z nichž jen pět klisen zběsilý běh vydrželo. Byly to právě ty, které podle legendy dorazily spolu s ostatními uprostřed pouště k jezírku, ale navzdory pudu sebezáchovy dokázaly zvednout hlavy a nenapít se, když jim to Muhammad prostřednictvím nacvičeného signálu zakázal. Tato obdivuhodná stvoření se pak stala matronami pěti rodů arabských koní⁵⁰; evropští cestovatelé žasli nad schopností kdejakého beduína určit příslušnost svých zvířat k jednotlivým rodům doslova na první pohled a ještě vyjmenovat

---

⁵⁰ *Hamdani, Hadban, Obajan, Siglavi a Kohejlan*, nesoucích společný název *Al-Kham-sa*, Všech pět. Ostatní koně shrnul arabský svět do skupiny *kadish*.

jejich předky po generace nazpátek. Cestovatelé ovšem nejen žasli, ale z očividně nadřazených kvalit arabských koní vyvodili i patřičné závěry – už ve dvacátých létech 17. století pak importy východní krve, určené k pozvednutí krve domácí, financovali vévodové z Buckinghamu a Newcastleu a také panovník (ten například zaplatil za hřebce, pojmenovaného Markham Arabian, hříšnou sumu 154 liber, zatímco na koupi dobrého koně domácího chovu vrchovatě stačila jediná libra).

Jestliže Angličané vynakládali na dovoz orientálních koní a na chov vůbec značné obnosy, nemohli a nechtěli se vyhýbat porovnávání výsledků svých snah. Proto se zakrátko stalo běžným, že pokud lord X zbožňoval svého bělouše a lord Y podobně uctíval svou kaštanovou klisnu, nemohlo dojít k ničemu jinému než k matchi – pánové se vsadili o několik desítek, stovek, či později tisícovek liber a vyslali své koně na trať.

Jeden z prvních matchů, který vyvolal pozornost téměř po celé Anglii, se odehrál roku 1635 mezi koňmi pánů Prettymana a Haverse. Běželo se „od horní besídky přes dolní mostík k bráně Hyde Parku.“ V témže roce a na stejném místě se uskutečnil i další populární, nadto historicky zajímavý match – poprvé o něm psaly noviny. *London Post*⁵¹ popisuje souboj koně pana Michaela Hudsona se soupeřem, nominovaným církevními preláty; favorit v majetku duchovenstva utrpěl porážku (za což byl majitel vítěze nesporně nařčen z černé magie a případ se posléze dostal až před arcibiskupa z Canterbury). Podob-

---

⁵¹ Tyto a další údaje z dostihových dějin podle Michal Horáček, *Království za koně*, Olympia, Praha, 1986.

né vzrušení a stále rostoucí zájem vyvolávaly ovšem i další a další matche; dobový kronikář píše: „...využívám zde příležitosti, abych vzdal hold tomuto modernímu vynálezu, koňským závodům, které patří mezi krásy našeho sedmnáctého století...“ Na utkání mezi hřebcem Flatfootem v majetku pana Elliota a hřebcem Woodcockem ze stáje samotného krále se roku 1671 přišly podívat už tisíce diváků.

V případě matchů dostihových koní rozhodně nešlo o nezávaznou zábavu, za jakou svět sázek tak často a s tak hlubokým nepochopením považují ti, kteří jej neznají. Každý z obou majitelů deklaroval totiž víru v kvality svého zvířete podstoupením rizika ztráty obecně žádoucího statku, tedy peněz, a to v často velmi vysokých částkách; opakované porážky v matchích o tisíce liber si nemohli dovolit ani ti nejbohatší chovatelé. A právě tato skutečnost si vynutila používat pro další chov jen ta prokazatelně nejlepší z nejlepších zvířat (za pozornost stojí, že napohled čistě legendární původ všech ušlechtilých arabských koní z pouhých pěti klisen nemusí být vůbec žádnou legendou, neboť *každý* ze současných milionů dostihových koní v přímé paternitní linii pochází z pouhých tří hřebců, dovezených mezi léty 1687 a 1734 do Anglie⁵²). „Další chov“ neznamená ovšem nic jiného než odpověď na výzvu budoucnosti. V tomto případě budoucnosti plné dalších matchů, a tedy dalších příležitostí

---

⁵² *Byerley Turk*, ukořistěný kapitánem Robertem Byerleym v bojích s Turky před branami uherské Budy; *Darley Arabian*, dovezený Thomasem Darleym ze Sýrie; *Godolphin Arabian*, zakoupený earlem Godolphinem a pocházející pravděpodobně z Jemenu.

vyhrát sázky na své rychlejší, vytrvalejší a po všech stránkách lepší koně, než jakými jsou ti dnešní... Pravou příčinou zrodu anglického plnokrevníka – koně takových kvalit, že v dějinách nemá nejmenší konkurenci – je tedy nesmlouvavý fenomén sázky.

Ruku v ruce s rozvojem institucionalizované sázky (a tou už *match* nepochybně byl) rozvíjel se i další proslulý anglický koncept – a to koncept „gentlemana“. Z historického výrazu pro svobodného muže, jemuž je dovoleno nosit zbraň, aniž má šlechtický titul, vyvinul se pojem pro každého člověka, jenž vyniká poctivostí a ušlechtilostí ducha, nehledíc na rod, vzdělání, nebo bohatství.

Emanuel Rádl zabývá se hojně⁵³ „gentlemanstvím“, v němž vidí „pokračování rytířství“ a dovolává se i postřehů Edmunda Burka⁵⁴, „potomka rytířství, gentlemana a anglického vlastence“, jenž učí, že „pokrok civilizace neděje se vzpourou proti řádu, nýbrž jen ustanovováním přísnějšího řádu a mužnější morálky... Není spořádané společnosti, která by nebyla založena na smlouvě: smlouva je však smlouvou mezi gentlemany, a byvši jednou přijata, stává se zákonem⁵⁵.“

Stojí za to si takto vytyčených kritérií „gentlemana“ povšimnout poněkud blíže.

Velkým řádem všehomíra je jednou provždy dáno, že člověk může v jeho rámci ustavovat svůj řád, jehož hrani-

⁵³ E.Rádl, *Dějiny filosofie*, díl II, str. 210, 238, 315–318, 582. Votobia, Praha, 1999.

⁵⁴ Zejména hlavního spisu tohoto státníka a spisovatele, *Vindication of Natural Society*, Londýn, 1756.

⁵⁵ podtrhl autor.

ce, strukturu, náplň a přisnost si svobodně volí. Tak jako řeckou obec a pospolitost vyčleňují *peras* z chaotického, zlého, temného *apeiron*, ustavuje gentleman své území jako to, kde vládne *fair*, vyčleněné z chaotického, zlého, temného *unfair*. Etymologie těchto výrazů je výmluvná: *fair* nalézáme už v nejstarších studovatelných jazycích, v islandštině (*fagr*) stejně jako v góštštině (*fagrs*), staré angličtině a horní němčině (*faeger*)⁵⁶. Fair je především to, co je světlé. Ale zároveň i to, co je čitelné. A dále rovné a hladké, krásné, rozumné, vhodné, nepředpojaté, nestranné... (slovník uvádí celkem 28 významů i s příklady). A také... spravedlivé? Domníváme se, že ne – fair je spíše to, co se člověku *jako spravedlivé jeví*, na čem se jakožto na spravedlivém dokáže dohodnout s ostatními lidmi. Tady se dostáváme k samému kořeni konceptu sázky: idea Spravedlnosti se uznává, stejně jako její nadřazenost, stejně jako její zásadní neproniknutelnost – neboť vládne i tam, kde světla není. Avšak ve světě lidském, který je světlem definován, ustavuje člověk svůj světelný řád, svůj *fair order*, od něhož žádá čitelnost. I přikázání z hory Sinaj jsou tesána do kamenných desek (čitelnost sama), protože jsou určena právě lidskému světu. Za pokorného uznání svého Losu a jeho nejistoty hledá člověk své čitelné jistoty – jiným jménem pro toto hledání je sázka.

Fair je území, které si po způsobu zlatokopů vyklejmoval gentleman, aby na něm zbudoval přehlednou stavbu svých přísných, ale ostatními gentlemany sdílených pravidel, jimž se podrobí. A jsou to věru *jeho* pravidla – opírá

---

⁵⁶ *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy Books, New York, 1999.

se sice o ta, o nichž věří, že mu byla uložena mocí, jež ho přesahuje (tu vskutku neběží o vzpouru proti Řádu), nicméně on, rytíř v čele armád svobodné vůle, tato tvoří sám. Jsou to pravidla, jež neukládá císař ediktem, papež encyklikou, magistrát vyhláškou – vznikají zvolna a těžce, na základě spíše intuitivního srozumění mnoha různých lidí, kteří je nenařizují, ale mnohem spíše navrhují, a to prostřednictvím svých činů. Tyto činy, neporovnatelně významnější než slova, skládají se pak v text, který definuje gentlemana. A tak se těžce a zvolna, ale nezadržitelně, rozšiřuje na úkor *unfair* území *fair*, obývané lidmi, kteří směle používají zrádného, ale přesto úžasného daru svobodné vůle, aby si tváří v tvář výzvám, přicházejícím z budoucnosti, utvořili vlastní názor a ten pak mužně zastávali – a to až do chvíle, kdy bude buď potvrzen, nebo naopak vyvrácen; obojí přijmou statečně.

„Mužnou morálku“ gentlemana zakládá ochota vzít na sebe soubor dobrovolných omezení, potlačujících řadu přirozených instinktů a pudů. Anebo spíše zavírajících tyto přirozené sklony v hloubce osobnosti do bezpečné klece, odkud nemohou ostatním škodit, a dokonce je ani obtěžovat. Proto první podmínkou pro přijetí mezi gentlemany – a setrvání mezi nimi – bylo dokonalé sebeovládání. A toho je při sázkách věru zapotřebí; zvláště umění prohrávat je nesnadné. Umění přijímat s noblesou i výhry ovšem také.

Dobové prameny například chválí ministra zahraničí, literáta a vášnivého sázkaře Charlese Jamese Foxe, který v roce 1772 získal díky vítězství jednoho ze svých koní pohádkovou sumu 16 000 liber. Nevyvedlo jej to ovšem z míry a svědkové s potěšením zaznamenali, že pouze „velmi obratně změnil předmět hovoru“; začal mluvit

o následujícím dostihu, jehož se žádný z jeho koní neúčastnil. Proslulý hráč Harry Mellish byl podobného ražení: hotov vsadit se kdykoli o cokoli, jen když si dokázal učinit dostatečně silný názor. (Kromě rychlosti svých koní věřil i rychlosti svého prasete; trénoval je na dostihovém závodišti, krmil pečlivě utajovanou směsí bizarních krmiv a tak připravil k památnému matchi s vepřem jiného hazardéra. Kdyby se tato disciplína ujala, byla by dnes po vzoru koní nejrychlejšími prasaty na světě právě ta anglická). Nepohnutou tvář zachovával Harry Mellish vždy – a že to nebylo snadné, plyne ze skutečnosti, že svým nervům, podrobovaným takovým zkouškám, musel posléze ulehčit dobrovolným odjezdem do války. Aby nevypadl ze cviku, sázel se ovšem i na bitevním poli: za sebevražděných podmínek provezl jakousi veledůležitou zprávu, což mu kromě výhry v sázce přineslo i osobní přízeň vévody z Wellingtonu a jmenování plukovníkem. Památným se stal i příběh markýze Hastingse – ten krátce před plánovanou svatbou utekl s lady Florence Pagetovou, snoubenkou pozdějšího ministra zemědělství Henryho Chaplina a poté ještě přijal ve vysokém kurzu sázky, že Chaplinův hřebec Hermit nevyhraje Derby roku 1867. Hermit ovšem těsným rozdílem zvítězil a Hastings přišel o jmění v hodnotě 120 000 liber. Byl předtím Chaplinovi odloudil nevěstu, nyní mu celou sumu vyplatil jako pravý gentleman: s veselým úsměvem. Poté se spokojeným výrazem odjel na večeri v doprovodu přátel, kteří na celý příběh vzpomínali ještě léta. Až na smrtelné posteli Hastings přiznal, že mu prohra, spojená s Hermitovým triumfem v Derby, zlomila srdce. A jeho slavná poslední slova zněla: „Ale nedal jsem to na sobě znát, že ne?“

...vyšší moci, která přivodí vítězství svého vyvoleného národa a použije k demonstraci své síly právě takového outsidera, jakým je David, pasáček drobný, vychrtlý...

Schopnost nepropadnout hysterii je ovšem jen jedním z mnoha rysů, vyžadovaných „mužnou morálkou“. Ještě podstatnější je schopnost mínit. Tedy vytvořit si názor a ten pak *zastávat*. Člověk, který cosi hlásá a pak není hotov vytáhnout za svůj názor i do boje (například není ochoten podstoupit riziko prohry v případě, že jeho názor neobstojí v zrcadle pravdy, jež mu nastaví budoucnost), vlastně žádný názor nemá a je nevhodné, aby svými řeči, vedenými zadarmo, obtěžoval ostatní. Opření o tento princip, věnovali gentlemani své řeči pozornost vpravdě mimořádnou: kdykoli je totiž kdokoli mohl „chytit za slovo“ a vyzvat k sázce. I tak se ustavoval „přísnější“, ba nesmírně přísný řád. A že opravdu zdaleka nešlo jen o názor, který ze dvou koní rychleji urazí vzdálenost dvou tří milí, dokumentují dochované záznamy, mezi léty 1743 a 1878 pečlivě vedené v oblíbeném místě schůzek předních mužů doby, Whitově čokoládovně⁵⁷. Pozoruhodná přitom není ani tak *výše* jednotlivých sázek, jež v mnoha případech činila jen několik liber – jako spíše množství námětů, které se staly *předmětem* sázky. Hned první zápis (z 5. října 1743) mluví o tom, že lord Lincoln sází 100 guineí oproti 50 guineím lorda Winchestera, že vévodkyně vdova z Marlborough nepřežije vévodkyni vdovu z Clevelandu. Poněkud morbidní téma – avšak tehdy jako dnes a jako vždycky byly názory na to, kdo koho přežije, jedním z témat běžné lidské konverzace. Tuto však vedli gentlemani, a protože se jejich názory různily, museli se vsadit – jinak by každý z nich klesl na úroveň pouhé klepny. Jak záznamy z Whitovy čokoládo-

---

⁵⁷ Podle Algernon Bourke, *History of While's*, Londýn, 1892.

vny dosvědčují, patřily sázky „na přežití“ mezi kupodivu dost oblíbené; nevyzpytatelnost lidského Losu ovšem dosvědčují případy, kdy sázející zemřeli dříve, než ti, jichž se jejich sázky dotýkaly. (Tak například záznam ze 4. listopadu 1754 mluví o sázce mezi lordem Montfortem a sirem Blandem, zda pan Nash přežije pana Cibbera. Jiný rukopis pak o řádek níže zaznamenává, že jak lord M., tak sir B. skončili své životy dříve, než byla jejich sázka rozhodnuta). Sázel se ovšem nejen na konec životních poutí, ale i na jejich počátky (která žena dříve porodí potomka) a také na výsledky voleb a bitev. Inspirativním se ukázal zejména Napoleon: na délku jeho života, vítězství i porážky ve válkách atd. se sázelo hojně. Někdy sázky překračovaly jednotlivé „disciplíny“: pan Broderick se například 22. května 1818 vsadil s generálem Mackenzim, že spíše kuň jménem Sir John Shelley vyhraje Derby, než se lady Tempestová provdá za lorda Stewarta. Sázel se i na šachové partie a v roce 1844 dokonce i na výsledek zápasu v jakémsi prototenise, zájem vyvolávala délka pobývání sira Roberta Peela v křesle ministerského předsedy, budoucí cena ovsy, účinek určitých zákonů na burzu cenných papírů a takřka nekonečný počet dalších událostí předem nejistého výsledku.

Nad záznamy z Whitovy čokoládovny nám neunikne, že sázky tu byly uzavírány a do knih zanášeny s obřadností, jež si nežadala s matrikou či snad ani s papežskou bullou – kaligrafickými rukopisy, s pečlivou datací a s vyjmenováním všech podmínek, které měla úspěšná sázka naplnit. Společnost, která se zde scházela, očividně hodlala být onou Rádlem a Burkem zmiňovanou „pořádnou společností“. Proto se musela opírat o řádně domluvenou

smlouvu. „Byvši přijata“, nemohla být tato smlouva již zrušena ani zpochybněna. Stávala se zákonem, v jehož rámci – a jen tam – se odehrával gentlemanův život. Snad bychom se v této souvislosti mohli odvolat na větu, kterou Roger Caillois zvolil jako motto svých *Her a Lidí*: „Stavět se ke skutečnosti jako ke hře, rozšířit prostor velkorysého herního chování, které dokáže zaplašit skrblictví, chtivost a zlobu, znamená pracovat na díle civilizace“.

Skutečnost, že slovo mělo váhu, smlouva takřka posvátnou závažnost a že muži kráčeli světem mužně, rozšířila „prostor velkorysého herního chování“ měrou nevidanou. Přelézala se daleko za zdi klubů, podobných tomu Whitovu. Na bitevní pole a na širá moře i do velkých myšlenkových výbojů, které rozpoznaly výzvy budoucnosti. Napohled triviální sázka o to, která z vdov přežije tu druhou či který kůň vyhraje Derby, se svou mravní hodnotou stala podezdívkou budovy velké anglické éry, která udivila svět.

Postupme však dále a podívejme se, jak se instituce sázky vyvíjela z technického hlediska.

Už v polovině 18. století se anglické dostihy – jako zvláštní směs ritualizované společenské události, sportu, chovu zvířat a hazardní hry – staly nesmírně oblíbenými. Diváci, pokud si vsadili, se tu téměř stávali přímými účastníky. Potíž tkvěla v tom, že jich přicházelo příliš mnoho. Tolik, že ne všichni si mohli být jisti gentlemanstvím těch druhých, zhusta neznámých, s nimiž své sázky uzavírali. Pro sázky širokého publika to znamenalo bolestnou a často až příliš oprávněnou nejistotu ohledně toho, zda druhou stranu v případě své výhry ještě někdy uvidí a s ní i vyhrané peníze. Instituce *Sálu přihlášek*,

ustavená Richardem Tattersallem na rohu Hyde Parku kolem roku 1750, kde si každé pondělí gentlemani vzájemně vyrovnávali své výhry a prohry, měla svůj význam – ti, kdo nezaplatili, byli doživotně vykázáni ze všech závodíšť a potažmo i z množiny gentlemanů⁵⁸. Mohla ovšem sloužit jen pánům, kteří se vzájemně znali, nikoli příslušníkům „bezejmenného“ sázkového národa.

Svízele provázely i technickou stránku sázky. Doba matchů pominula a do dostihu se vydávali už ne dva koně, ale i velmi početná pole deseti, patnácti i více startujících. Kdo chtěl na jednoho z nich uzavřít sázku podle svého výběru, musel se prodírat davem a hledat člověka, který by jednak měl na výsledek nadcházejícího dostihu jiný názor a jednak ochotu tuto názorovou rozdílnost vyjádřit sázkou, jejíž podmínky se ovšem musely teprve složitě dojednat. Všichni proto s úlevou uvítali, když se na scéně konečně objevil první *bookmaker*.

Traduje se, že prvním představitelem zmíněné profese byl v roce 1795 jakýsi Ogden, jehož podobu ovšem dávno spláchl nelítostný tok času i s křestním jménem. Každopádně to byl člověk, který si uvědomil, že při sázkách na výsledek dostihu o deseti startujících budou nad těmi,

---

⁵⁸ Je potěšitelné, že stejný princip v plném zdraví přežil až do našich dnů – například na diamantové burze v Tel Avivu, druhé největší na světě, se navzdory skutečnosti, že mnohdy jde o velmi vysoké finanční částky, neuzavírají jiné, než čistě ústní smlouvy. Stvrzují se slavnostním „Platí!“ („Done!“, „Promesso!“, atd.). Jednou přijatý závazek je ovšem nezpochybnitelný. Sankcí za jeho porušení je umístění fotografií těch nečestných na „tabuli hanby“; s žádným z nich už žádný obchodník s diamanty obchod neudělá – je to doživotní diskvalifikace z okruhu čestných a spolehlivých, gentlemanů.

kteří správně určí vítěze, převažovat ti, jejichž názor se nepotvrdí. Skutečná revoluce spočívala v tom, že veřejnosti nabídl sázky na *všechny* koně. Sázkář-aspirant už nemusel pracně hledat člověka s odlišným názorem – podstatou Ogdenovy profese byla veřejně deklarovaná ochota udělat si názor na šance každého ze startujících. Inspirován klubem gentlemanů přinesl s sebou Ogden knihu, do níž uzavřené sázky zapisoval; zápisy bylo možné kontrolovat a při řešení případných sporů (jejichž četnost ovšem dramaticky poklesla) se na ně odvolávat.

Ogdenova kniha dala vzniknout pojmu „bookmaker“ (doslova ten, kdo vede knihu). Nešlo přitom pouze o záznam, jakkoli významný, „smluv“ o jednotlivých sázkách. Pomocí „knihy“, tedy přehledu o tom, kolik peněz bylo na kterého koně vsazeno, vyvažoval bookmaker i svá rizika. Kdybychom opět použili formulku, která nám posloužila k osvětlení „rizik“ loterií, tedy $p = v / m$, zjistili bychom v případě dostihu o deseti startujících následující: 1 „vyhrávající možnost“ (vítězný kuň) dělena 10, tedy počtem všech zúčastněných koní, dává pravděpodobnost 1 : 10. Takový by tedy měl být – za dodržení naprosto rovných podmínek pro bookmakera i jeho klienty – sázkový poměr každého ze startujících. Bookmaker by na každého ze startujících vybral, řekněme, 1 000 liber, celkem tedy 10 000. Vítězi by pak v kursu 10:1 vyplatil za vsazenou tisícovku... právě těch deset tisíc.

První otázkou je – proč by to vůbec dělal? Ale otázek je mnohem víc. Dostihoví koně totiž *nejsou naprosto stejnými* pingpongovými míčky, pomalovanými čísly a vkládanými do osudí loterie. Od samého počátku proto nemohou být jejich šance vyjádřeny stejným kursem. Každý z nich má jiné rodokmenové zázemí, jinak schopného trenéra,

Pojistná smlouva už zdaleka nemusela být jen sázkou mezi pojišťovnou a majitelem lodi...

žokeje, jinou velikost kopyt a jinou délku krku, jiné srdce, plíce, šlachy, rychlost, vytrvalost, schopnost bojovat. Jen výjimečně se stane, že na start nastoupí pouze koně, kteří nikdy předtím v dostizích nezávodili; každý z účastníků za sebou obvykle má řadu startů proti nejrůznějším soupeřům, na nejrůznějších tratích, dnes i v nejrůznějších zemích. K úspěšné prognóze vítěze proto nevede víra v přízeň Štěstěny, ale racionální úvaha. Její složitost je nemalá, představuje pravý intelektuální rébus. Vytčeným řešením je správné určení míry *nestejnosti* šancí všech koní.

Zmíněným intelektuálním rébusem se bookmaker zabývá dennodenně – výsledkem je stanovení sázkových kursů, které u každého koně vyjadřují subjektivně odhadnutou míru pravděpodobnosti jeho vítězství v určitém dostihu. Bookmaker se přitom obecně pohybuje mezi dvěma mezníky – jednak nesmí stanovit své kursy příliš nízko, protože v takovém případě by nebyly pro sázející atraktivní, jednak je nesmí stanovit příliš vysoko, neboť pak by sice atraktivní byly, ale dříve či později by jej zruinovaly (zejména v případě, že by porušil zákon $p = v / m$, které by v tom případě nabylo důsledků zákona o volném pádu). To ovšem platí pro celkovou hladinu kursů – i když bude správná, může bookmakerův krach přivodit závažná chyba při stanovení kteréhokoli z kursů individuálních.

Právě na tuto chybu číhá profesionální sázkař, který řeší naprosto stejný rébus jako bookmaker. Výsledky své úvahy porovnává s těmi bookmakerovými; naleznou-li výraznou odlišnost, hledí ji využít. Zatímco sázkař-amatér hledá ve startovní listině koně, který nejspíše vyhraje, a kurs ho zajímá až v druhé řadě, zabývá se profesionál především právě kursy. Pro názornost uveďme příklad

z jednodušší oblasti, kterou jsou sázky na výsledky tenisových zápasů: Jestliže světová tenisová jednička Martina Hingisová nastupuje proti málo známé juniorce, je amatérovi její nadcházející vítězství „jasné“ a vsadí si na ni v jakkoli nízkém kursu. Profesionál však vidí, že bookmaker nabízí na vítězství favoritky kurs příliš nízký. To současně nutně znamená, že kurs na outsiderku je příliš vysoký – například 25:1. Hingisová velmi pravděpodobně vyhraje, takřka jisté však je i to, že jednou z dvaceti pokusů se jí to nezdaří (je také jen člověkem a podléhá zraněním, nevolnostem, psychickým stresům, do kalkulace je nadto nutné zahrnout i to, že „neznámá juniorka“ je neznámá dnes, zatímco už zítra může vejít do povědomí veřejnosti jako skvělý talent a vycházející hvězda). Kurs, nabízený chybně uvažujícím bookmakerem na její soupeřku, však není 20 : 1, nýbrž 25 : 1 – proto profesionál musí vsadit na outsiderku. Tentokrát zřejmě prohraje a příště opět..., ale až neúprosná matematika přinese pro amatéra šokující porážku Martiny Hingisové, profesionál oslaví své žně. A ty mu nejen bohatě vynahradí všechny předešlé prohry, ale ještě mu vynesou slušný zisk.

Souboj bookmakera a sázkaře je věčný a každý den nově vzrušující – dennodenně přináší totiž kaleidoskop života nové sázkové příležitosti, charakterizované novými rysy a okolnostmi. Ve zrychlené, komprimované podobě nabízí situaci střetu, boje; potěšení z použití svého vtipu a úsudku; vzrušení z podstupovaného rizika; vyhlížení za rohy, zpoza nichž přichází budoucnost. Sázkář může učinit jen krůček a nechat se „polechtat“, či naopak jít až na samotné hranice svých sil a ocitnout se v doslova mezní situaci. Míru zmíněného rizika či zuřivosti „boje“ si ovšem stanoví sám a svobodně.

Na tomto místě učiňme ještě jednu odbočku, protože přemítání nad fenoménem hazardní hry by nemělo postrádat aspoň letmé nahlédnutí jistého podivuhodného jevu, který je právě pro zrychlený a exaltovaný svět sázek z nejvýznamnějších. Je jím to, co z nedostatku jiného výrazu (a tomuto nedostatku se nedivme, protože jak vědy, tak filosofie svět her o peníze dosud smutně zanedbávaly) nazveme *synchronicitou*. Jedná se o zkušenost, zakoušenou každým pravým hráčem: vývoj hry ovlivňují síly, projevující se podle své vlastní libosti. Tedy nikoli jako následek nějaké příčiny, nýbrž očividně naprosto *bez příčiny*. A nadto v jakýchsi vlnách: ve stejném čase je výskyt určitého jevu nápadně častější (popřípadě stejně nápadně méně častý), než by se podle pravidel počtu pravděpodobnosti dalo očekávat.

Působivě popisuje působení synchronicity Jaroslav Hašek – poté, co feldkurát Katz prohraje svého burše Švejka v kartách, poučí ho Švejk: „Když nepadá karta, je to velmi špatné. Ale někdy je to mizérie, když to jde až příliš dobře.“ A dává k lepšímu historku o partii hry „oko bere“, která začala jako „pětníčková“. Bank držel klempíř Vejvoda, který po čase „chtěl něco popřát taky druhému“ a začal se snažit, seč mohl, aby prohrál. Avšak štěstí mu přálo a on vyhrával a vyhrával, až bylo v banku celých sto korun. A poté všechny peníze, které hráči u sebe měli. Pak i ty, pro které si odběhli domů. Pak i všechny peníze, které měl hostinský „do pivovaru“ (oběsil se v kuchyni). „Trvalo to kolik hodin a před starým Vejvodou rostly tisíce a tisíce. Kominickej mistr byl už do banku dlužen přes půldruhého milionu, uhlíř ze Zderazu asi milion, domovník ze Stoletý kavárny 800 000 korun, jeden medik přes dva miliony. Starej Vejvoda to zkoušel všelijak. Chodil

pořád na záchod a vždycky to dal jinýmu, aby to vzal za něho, a když se vrátil, hlásili mu, že bral, že mu přišlo jednadvacet...“⁵⁹

Uvedený příběh sice nese určité rysy básnické hyperboly, nicméně zdaleka není tak nesmyslný, jak by se laik mohl domnívat. Synchronicitu totiž nelze popřít. Hlavní potíží pro náš racionální svět však spočívá v tom, že sama synchronicita popírá kauzální řetězec i samu tradičně pojímanou racionalitu. Jsou zajisté i hráči, kteří na ni „nevěří“ a dokonce hrají způsobem, který se o tuto nevíru opírá. Právě oni jsou však odsouzeni k prohře jako první, což potvrdí nejen každý krupiér či bookmaker, ale i matematik. Právě matematici (řídce případ zájmu vědeckých kruhů o hru) pro jeden z jejich typických úletů dokonce vymysleli termín: *the Monte Carlo fallacy*, slušně řečeno „montecarloská mýlka“, případně „doktrína zralosti šancí“. Spočívá v domnění, že padla-li v ruletě třikrát či čtyřikrát za sebou „červená“, zvyšují se šance „černé“. Věda říká, že hráč mylně předpokládá, že jednotlivé hry nejsou nezávislými na ostatních a že série výsledků jednoho druhu by měly být zkrátka vyváženy ostatními možnostmi. (Omyl spočívá právě v tom „zkrátka“, protože zákon počtu pravděpodobnosti se opírá pouze o velmi velké množství případů; ano, v milionu her padne v přesně vyvážené ruletě – pomíneme-li „zelenou“ nulu – červená zhruba půlmiliónkrát, stejně jako černá; o šancích černé či červené pro určitou, jednotlivou hru však platí, že jsou stále stejné.) Na zmíněném základě bylo nicméně zbudováno mnoho systémů. Za pozornost stojí, že nejen

---

⁵⁹ Jaroslav Hašek, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, str. 187 až 191, Československý spisovatel, Praha, 1983.

žádný z nich žádné kasino nezruinoval, ale majitele každého z nich velice potěšil.

Mnohem zajímavější ovšem je, že tváří v tvář synchronicitě je bezradná i věda. Synchronicita totiž naznačuje, že jednotlivé hry *jsou* závislými na ostatních. Ovšem právě opačně, než se pošetilá oběť montecarloské mýlky domnívá. To, že dejme tomu od deváté večer padá u jednoho stolu jedna červená za druhou, že dlouhé série jejích triumfů ve věčném boji s černou narůstají do „nevídaných“ (k vidění jsou ovšem večer co večer) délek, znamená jen to, že „přišla jejich chvíle“. Hráči v Čechách velmi oblíbené hazardní karetní hry „Moje teta – tvoje teta“ říkají kartě, která navzdory pravděpodobnosti po nějakou dobu stále vyhrává, „bok“. Najít „bok“ co nejdříve je pro skutečného hráče tím největším úkolem, který je také náležitě odměněn výhrou (hráčský folklor dal vzniknout hezkému rčení „Mersí boku!“) V rámci této krátké úvahy nám bohužel není dopřáno rozebrat hráčské taktiky hledání „boku“; poznamenejme aspoň, že proměnu řekněme červeného filka v „bok“ zaznamená i začátečník, zatímco zkušený hráč objeví synchronicitu i ve větších hlubinách hry – například v situaci, že prohraje-li zelený spodek, zřejmě vyhraje kulová desítka; jestliže vyhrají tři krále, vyhraje i ten čtvrtý, jestliže z nástěnných hodin zakuká kukačka, „trefí“ kulové eso, atp. Podobně je synchronicita známá i znalcům dostihů – jsou odpoledne, kdy vyhrává jeden favorit za druhým a jsou i ta, kdy vítězí pouze outsideri. Stejně tenisové turnaje: někdy se do semifinále proboují první čtyři nasazení, jindy zůstávají hvězdy už v prvních kolech na raketách neznámých mladíků (v tom případě píší „zasvěcení“ sportovní komentátoři o stále se

rozšiřující světové špičce; v dalším turnaji ovšem opět vítězí jen špička nejvyšší, což se profesionálního sebevědomí novinářů kupodivu nijak nedotkne – ne vždy patří k sázkařům, takže své názory prezentují „zadarmo“).

Ještě daleko zajímavější a podivuhodnější než synchronicita kukačky v hodinách a kulového esa – která se nadto obtížně prokazuje, a proto ji tímto skeptikům koncedujeme – je ovšem synchronicita, jež řídí „formu“ každého hráče. Tady už jde o prokazatelné zjištění, jež koncedovat nehodláme: přicházejí hodiny, dny, týdny, kdy ani sebezpěšněji provedená racionální úvaha, opřená o sebetajnější a sebekvalitnější informace, nevede k zasloužené výhře, nýbrž přináší prohru za prohrou. V jednotlivých případech se samozřejmě lze pokoušet o racionální vysvětlení: koni ve vítězné pozici se uvolnilo sedlo, Venus Williamsová si natáhla sval, rozhodčí neodpískal jasnou penaltu, či... vozík Eumélův najel na skrytý kámen. Avšak *série* takových událostí, které „postihnou“ určitého sázkaře, je něčím, co se kauzalitě vymyká. A stejně se jí vymyká příběh s opačným znaménkem: podoben Švejkem vzpomínanému klempíři jde hráč, i kdyby snad ani sám nechtěl, od úspěchu k úspěchu – basketbalové mužstvo, na něž vsadil, dá vítězný koš v poslední vteřině; chce vsadit na koně číslo 10, ale omylem nahlásí bookmakerovi číslo 11 – desítka skončí předposlední, zatímco jedenáctka s přehledem vítězí; Venus Williamsová sice ve Wimbledonu prohrává, ale pak si natáhne sval naopak její soupeřka a Venus postupuje do dalšího kola.

Hráči všech dob a světadílů našli pro tyto nevysvětlitelné, neočekávatelné, nepřipravitelné vlny stovky výrazů: *to be on the roll*, být v laufu, v brusu, zabrousit se. Zůstává proto s podivem, jak zřídka dokáží synchronicity

využít ve svůj prospěch. Zvládají to jen ti nejlepší, pro bookmakery a majitele kasin ovšem ti jedině nebezpeční. I každý hospodský bankéř „mojí tety – tvojí tety“ či „božího požehnání“ se obává hráče, který přijde s málem a má-li špatnou vlnu (není v brusu atd.) jen málo prohraje, zatímco v případě, že se „zabrousí“, používá výher k dramatickému stupňování svých sázek, a to až k mezi, kdy může bank úplně rozbít. Chová se tedy přesně opačně než „racionálně“ uvažující hráč, který naopak stupňuje své sázky pouze v případě, že prohrává, čině tak podle hesla „když prasklo oko, ať praskne zub“. Prasklo-li oko, je nutné odejít, neboť ani zub není k zahazení – a zahodit ho znamená sázet v tomto propadu křivky přízně Štěstěny dále.

Jestliže platí, že příznivou vlnu nelze vymoci, vymyslet, připravit, platí ovšem i to, že se lze připravit na okamžik, kdy – doslova zčista jasna – přijde. Ona totiž přijde docela určitě, v celé své kráse a moci. Její přízně je však třeba využít, a to nemilosrdně; bankéř v kasinu či bookmaker v sázkové kanceláři musejí pocítit, co hráč, jehož lze proto nazvat velkým, na vrcholu synchronicitou přinesené vlny štěstí dokáže. Tehdy riskuje více, než by mu velel „zdravý rozum“, hraje „ostře“ a míří na vysoké výhry. Nemá vyhnutí, neboť ví, že tato vlna jednou, možná už zakrátko, opadne – a že přijde vlna právě opačná. Až svůj „brus“ ale ztratí, radikálně změní taktiku. Hraje i dál, ale neriskuje tolik, je krajně skeptický i k váze kvalitní informace. Konečně, umí i na čas přestat docela a odjet za vyhrané peníze na zaslouženou dovolenou.

Prosperita sázkových kanceláří je zachraňována skutečností, že velkých hráčů, umějících využít magie synchronicity, která je stejně veřejně přístupná jako vzduch,

Kromě rychlosti svých koní věřil i rychlosti svého prasete...

se ve světě kořícím se kauzálnímu řetězci do té míry jako ten náš nachází spíše poskrovnu. Přitom svou zkušenost se synchronicitou zajisté učinil a nadosmrti činit bude každý z nás, tedy i ti, kteří do sázkové kanceláře (kasina, hospody, kde se „dává“ gotes) nikdy ani nevčkročili. Svědčí o tom úsloví „den blbec“, charakterizující každému dobře známou sérii nezdarů, jež člověka potkávají od rána do večera. Zatímco však vršíci se „smůlu“ máme za nezaslouženou a nepřirozenou, považujeme sérii úspěchů (ta na rozdíl od „dne blbce“ žádné jméno ani nemá) za zaslouženou a přirozenou. Hráč nicméně ví, že nezasloužené a přirozené jsou obě situace, a to naprosto stejnou měrou. Synchronicita je sice výsostně iracionální, ale zato tak nápadná, že v souboji s krupiérem či bookmakerem ji skutečný hráč zahrnuje do své racionální úvahy.

V souboji sázkaře s bookmakerem má sázkař na své straně tu výhodu, že může surfovat na vlnách synchronicity a využívat je ve svůj prospěch. To bookmakerovi dopřáno není: jeho údělem je nabízet svým klientům kursy, a to tak, aby v jeho prospěch mluvila matematika. Nelze zakrývat, že bookmaker matematickou výhodu má. Pochopil a využil ji už Ogden.

Jednou uzavřená sázka je navždy platná – nelze tedy měnit výši vsazené částky, ani kurs. Avšak kursy pro *následující* sázku měnit lze, a bookmaker to také velmi často dělá. U koní, na něž už sázky přijal, kursy snižuje (činí potenciální sázku méně atraktivní), zatímco u koní, na něž ještě sázky nezaznamenal, kursy zvyšuje. Obecně se snaží svou knihu „vyvážit“ tak, aby vydělal při jakémkoli výsledku dostihu.

Samozřejmě že v praxi to tak jednoduché není, sázek na favority je mnoho a na outsidersy málo (většina sázkařů jsou amatéři, které spíše než hodnota kursu zajímá sázka na koně, o němž se domnívají, že v dostihu zvítězí), bookmaker přesto podřizuje své jednání udržení své matematické výhody, která je dána skutečností, že celkový souhrn kursů je nižší, než by byl ten stanovený matematikou pravděpodobnosti.

Matematika tedy mluví v bookmakerův prospěch. V jeho neprospěch je na druhé straně kdykoli připraven promluvit profesionální sázkař. Tedy člověk, který matematice kursů rozumí přinejmenším stejně dobře jako bookmaker, umí využít *overlay* („předaného“ kursu) a navíc disponuje prvotřídními informacemi. Na dostizích o zdraví a kondici jednotlivých koní, u tenisu o utajovaných zraněních, u kopané o dosud nezveřejněných nákupech či prodeích klíčových hráčů atd. Tito profesionálové dnes nejen využívají internetu a satelitních televizních programů, ale jdou i tradiční cestou dobrých kontaktů v zákulisí, osobními návštěvami tréninků, v případě tenisu třeba i menších zahraničních turnajů či kvalifikačních kol pro ty velké, kde dokážou rozpoznat v dosud neznámých juniorech talent budoucích hvězd. Zatímco bookmaker musí stanovit kursy na všechny koně v dostihu či na všechny zápasy turnaje, byť o jejich aktérech často neví o mnoho více, než je známo obecně, profesionální sázkař si pouze vybírá, hledá svou výhodu. Drží nervy na uzdě a čeká – na bookmakerovu chybu. Tu pak potrestá vysokou sázkou ve vysokém kursu.⁶⁰ Není divu, že na rozdíl od provozovatelů hracích automatů či kasin bookmakerské kanceláře často krachují.

Několik namátkou vybraných příkladů: Na počátku dostihové sezony roku 1934 operovalo ve státě New York 71 licencovaných bookmakerů. Během sezony byly vydány licence dalším 175. Konce sezony se jich ve (finančním) zdraví dočkalo 59. Podobně v České republice, která umožnila bookmakerům legální činnost po listopadu 1989, vznikly sázkové kanceláře Fortuna, Chance, Tip-Sport, Lucky Tip, Formule, Result, G-Tip, Korag a Maxi-Tip, mohou v překročení prahu nového tisíciletí doufat už jen první tři zmíněné.

Bookmakerovo riziko tedy tkví především tom, že se věnuje sázkové hře, která je naprosto nepodobná loterii. Nezaručuje se mu žádná část (tím méně polovina) vsazených peněz, neboť se mu nezaručuje nic – kromě obrovského zájmu lidí, které právě otevřenost kursové sázky vzrušuje a přitahuje. Stále je to především soubor svobodně utvořených a mužně zastávaných názorů; matematika je sice přítomna, ale až v druhé řadě.

„Obrovský zájem“ přeložme do řeči čísel: v sedmdesátých letech vsadili lidé v USA každoročně na výsledky sportovních utkání (především amerického fotbalu a košíkové, ale i baseballu, ledního hokeje a golfu) na 60 miliard dolarů. Ve státech unie, jejichž legislativa podléhá puritánské morálce a pohříchu i jejímu častému průvodci, puritánskému pokrytectví, se smí na tyto příležitosti legálně sázet jen v pouštní Nevadě, o to víc ovšem kvetou

---

⁶⁰ Za příklad může sloužit vlastní zkušenost autora. Jako předseda představenstva sázkové kanceláře Fortuna nesl následky chybného odhadu svých bookmakerů, kteří podcenili šance reprezentace ČR na Zimních olympijských hrách v Naganu a vypsali na jejich vítězství v ledním hokeji typicky předaný kurs, v podobě dramaticky vysoké prohry.

Byla to vesnice na konci světa,“ vypravuje cestovatel. „Nic než to nejnmutnější – hokynářství, hospoda a sázková kancelář.“

bookmakeři ilegální, jichž jsou statisíce. Zajímavější však je, že ve zmíněném období utratili Američané 60 miliard dolarů ročně i za... jídlo! Nabízející se závěr, že sázet je pro Američany stejně životně důležité jako jíst, musíme ovšem odmítnout – člověk, který si koupí karbanátek, se výměnou za takovou poživatinu rozloučí se svou pětidolarovou bankovkou navždy, zatímco ten, kdo si vsadí, očekává, že se jeho pětidolarovka nejen vrátí, ale dostaví se i v doprovodu početného příbuzenstva dalších bankovek. V 95 případech ze sta to čeká právem, neboť ze vsazených 60 miliard dolarů se sázkařům vrátilo přes 57,3 miliardy. I rozdíl 2,7 miliardy dolarů bookmakerského (hrubého!) zisku je zajímavou sumou, nicméně jsou to pouhá 4,5 % obratu. Majitel lasvegaských kasin Mirage, Treasure Island, Golden Nuggett a Bellagio, zahrnujících dnes i skvěle vybavené sázkové kanceláře, přitom tvrdí⁶¹, že v devadesátých letech překračuje zisk nevadských sázkových kanceláří hranici *tří* procent jen zřídka. Připíšeme-li prohry v sázkách zejména amatérům či obecně těm, kteří se sázkami chtějí spíš pobavit než na nich opravdu vyhrát, dospějeme k závěru, že chladně kalkulující profesionál, schopný rozeznat relevantní skutečnosti od pouhých dojmů, je bookmakerovi přinejmenším rovnocenným soupeřem.

„Byla to vesnice na konci světa,“ vypravuje cestovatel⁶². „Nic než to nejnutenější – hokynářství, hospoda a sázková kancelář.“ A skutečně, Ogdenův systém kráčí vítězně světem; komentátoři tenisových turnajů na satelitním pro-

---

⁶¹ Steve Wynn při rozhovoru s autorem, Las Vegas, Nevada, 1992.

⁶² Jan Karpíšek v rozhovoru s autorem o návštěvě Hebrid, Praha, 1991.

gramu Eurosport se divákům svěřují se svými sázkami a s myšlenkovými pochody, které je vedly k jejich uzavření; kursy nevadských bookmakerů publikují denně noviny i v těch zbývajících 49 státech Unie, kde se údajně nesází (přestože k vášni pro sázky se přiznal i americký otec-zakladatel George Washington; přehled o nich si pečlivě vedl ve svém deníku, zatímco budoucí prezident Andrew Jackson vsadil jednou na kvalitu svého názoru celé jmění své a svých příbuzných⁶³ a v oblíbeném kresleném seriálu o rodině Simpsonových vsází Homer i dnes a ještě poslouchá průběžné výsledky prostřednictvím walkmanu, a to přímo v kostele); společnost Ladbrokes provozuje 18 000 poboček jen na nevelkých britských ostrovech. A přesto cítí poutník dějinami sázek přinejmenším lehkou nostalgií: s rostoucím počtem klientů rodí se mamutí sázkový průmysl, stejným tempem se však vytrácí někdejší vzrušující pocit boje proti muži. (Stojí aspoň za poznámku, že jde skutečně takřka výhradně o muže – ženy tvoří v klientele Ladbrokes, jakož i Fortuny, podstatně méně než celé *jedno* procento; úvaha na toto téma však přísluší spíše psychologovi). Na počátku bylo možné vsadit si u Ogdena, přelstít Ogdena, vyhrát nad Ogdenem... Mezi léty 1795 a zrodem velkých řetězců sázkových kanceláří našeho století (zejména od roku 1960, kdy to umožnil zákon v Anglii) zrodily se v tomto věčném souboji nesčetné příběhy, které sázení jakožto uměle navozená, ale přesto svého druhu mezní situace, dennodenně přinášela. Cizelovala tak i charakter muže zvaného gentle-

---

⁶³ Šlo o match mezi hřebcem Greyhoundem a Jacsonovým Truxtonem. Truxton vyhrál.

man... S postupující modernizací se však sázková kancelář stala místem souboje jednotlivce s institucí, která má sice modemové spojení s centrem, ale postrádá tvář. „Ogden“ je postavou odcházející zvolna do minulosti.

Jeden kulturní fenomén, spojený se hrou obecně a se sázkou zvláště, však ani v globalizovaném světě, vzrůstající měrou charakterizovaném dříve netušenými komunikačními možnostmi, neuvadá. Je to touha hrát i tuto výsostně individualistickou hru nikoli osaměle, nýbrž vprostřed pospolitosti podobně naladěných duší. Sdílené napětí se umocňuje v srdci každého hráče, a to i toho, jenž během hry nepohne ve tváři ani příslovečnou brvou. Zřídka artikulovaná, ale vždy přítomná touha každého hrdiny (a tím bezesporu a plným právem je každý vítěz nad krupiérem či bookmakerem, potažmo nad nejistotou věcí, řítících se na nás z budoucna) být oslavován či aspoň vzat na vědomí, zakládá atmosféru spiklenectví, která vítězí nade vším... dokonce i nad matematickými zákony, jejichž moc ovšem každý sázkař zná a uznává. Příklad z nejmólmuvnějších: klienti české sázkové kanceláře Fortuna, ale i světoznámé britské Ladbrokes⁶⁴, mohou sázet nejen v jednotlivých pobočkách, nýbrž i prostřednictvím telefonu. Služba Fortuny, zvaná Telekonto, nabízí sázení z pohodlí domova či kanceláře, anuluje nebezpečí přenášení vysokých částek v hotovosti a dokonce svým klientům nabízí různé bonusy a prémie, dále snižující její kursovou výhodu. Nabízí i diskrétnost, ba anonymitu – ale očividně *právě proto* není podobně jako její britská kole-

---

⁶⁴ Interview M. Horáčka s Ronem Pollardem, ředitelem oddělení pro vztah s médii, *The Thoroughbred Record*, 23 / 1979.

gyně sázkaři ani zdaleka tak vyhledávána, jak by podle náповědy „zdravého rozumu“ měla být. Hráči dávají přednost rozechvění davu, scházejícího se na pobočkách, účastí v debatách s neznámými, ale zde velmi blízkými lidmi, nadanými stejně jako oni hráčským instinktem.

Je to instinkt, jenž jde napříč (mužskou) populací všude na světě a zahrnuje mladé i staré, profesně neúspěšné i vysoce úspěšné, uhlíře i astronomy, universitní profesory i jejich žáky, lidi s vyhraněně logickým uvažováním i ty, již mají sklony uvažovat spíše metaforicky, hráče s velkou odvahou stejně jako ty, kteří hrají spíše „na jistotu“..., ale hrají, hrají, hrají. Den co den, měsíc co měsíc, rok co rok.

Hazardní hra trvá a přetrvává i do dob budoucích; byla před pyramidami a bude i po nich. Přežila dosud „věčná“ města i „tisícileté říše“, ba i někdejší podoby kontinentů. V moderním světě ji obohatila institucionalizovaná sázka jako výraz lidského rozhodnutí uplatnit svou svobodnou vůli, utvořit si názor a ten zastávat. Sázková kancelář je ovšem jen předsíní – byť jakoby reflektory mimořádně ostře nasvícenou – sálů, v nichž se děje to jediné opravdu vzrušující: výhry i prohry našich životů.

Okruh relevantní literatury

- Ashton, John:** *The History of Gambling in England*
Patterson Smith Montclair, 1969
- Batchelor, Denzil:** *The Turf of Old*
H. F. and G. Witherby, London, 1951
- Cook, Fred:** *A Two Dollar Bet Means Murder*
Dial, New York, 1961
- Figgis, E. Lenox:** *Gambler's Handbook*
Domus Books, Northbrook, 1976
- Herman, Robert D.:** *Gamblers and Gambling: Motives,
Institutions and Controls*
Lexington Books, Lexington, 1976
- King, Rufus:** *Gambling and Organized Crime*
Public Affairs Press, Washington, D. C.,
1969
- Newman, Otto:** *Gambling: Hazard and Reward*
The Athlone Press, 1972
- Olmsted, Charlotte:** *Head I Win, Tails You Lose*
Macmillan, New York, 1962
- Orchard, Vincent:** *Tattersalls*
Hutchinson, London, 1953
- Skolnick, Jerome H.:** *House of Cards: Legalization and Control
of Casino
Gambling.* Little, Brown, Boston, 1978
- Strine, Gerald
and Isaac:** *Covering the Spread: How to Bet Pro
Football* Random House, New York, 1978

- Tobbias, J. J.:** *Nineteenth Century Crime in England*
Barnes and Noble, 1972
- Turner, Wallace:** *Gambler's Money: The New Force in American Life*
Houghton Mifflin, Boston, 1965
- Weinstein, David,
Deitch, Lilian:** *The Impact of Legalized Gambling*
Preager, New York, 1974

Michal Horáček
Los a sázka

s ilustracemi Pavla Reisenauera
vydala Fortuna, a. s., v Praze roku 2000.

Produkce: Quarcom